

2020•3

LXXIII. évfolyam • március

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Benkő Levente: Fedezéke! 3

kérdező

Benkő Levente: „...a kultúra hoz maradandó nyereséget!”
Interjú Vákár Istvánnal, a Kolozs Megyei Tanács alelnökével. 4

enciklopédia

Fazakas László: Miért fedi homály Kolozsvár dualista korszakát? 7
Buksa Éva Mária: A demokrácia hírnöke (1.)
225 éve született Bölöni Farkas Sándor. 12

emlék-lapok

Karácsonyi Károly: A *Nagykároly és Vidéke* újság története 16

itthon – otthon

Csáki Rozália: A kincsesektől a hagyományokhoz 20

színpad

Csirák Csaba: Szakadt lelkek foltozója.
Szvorák Katalin szatmárnémeti vendégszereplése 22

hétköznapi hőseink

Csurka Alexandra-Ancuța, Csurka Emese, Ranyák Roland Adalbert:
„A végvárokon is lehet vitézkedni”. Zonda Attila hosszúmezői tevékenysége . . . 24

vadrózsák

Kovács Pali Ferenc: A kalotaszegi bútorfestésről (1.) 29

Lapszámunk szerzői:

Buksa Éva Mária – ny. magyarszakos tanár, Marosvásárhely
Csáki Rozália – filozófus, ügyvezető igazgató, Székelyudvarhelyi Közösségi Alapítvány,
Székelyudvarhely
Csirák Csaba – helytörténész, művelődésszervező, Szatmárnémeti
Fazakas László – történész, Kolozsvár
Karácsonyi Károly – biológus, ny. múzeológus, Nagykároly, Ravensburg (Németország)
Kovács Pali Ferenc – bútorfestő, Mákófalva
Csurka Alexandra-Ancuța, Csurka Emese, Ranyák Roland Adalbert – diákok, Hosszúmező

A címlapon a Transilvania Állami Filharmónia hangversenye Horváth József vezényletével a kolozsvári Egyetemiek Háza Auditorium Maximum termében. Bogdan Meseșan felvétele. Forrás: a Transilvania Állami Filharmónia közösségi oldala. A hátsó borítón az EMKE Györkös Mátyás Albert Emlékházának festett mákófalvi bútorzata. László Miklós felvétele.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott, valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

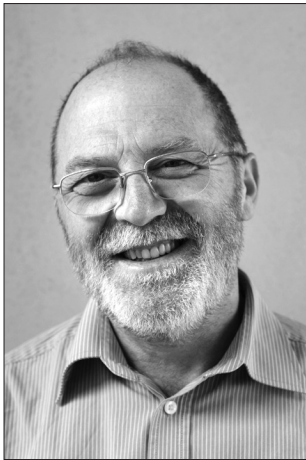
Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Fedezékbe!

Gerd Gloszka

Napokon át töprengtünk a szerkesztőségben, hogy márciusi lapszámunkban mivel köszöntsük a tavaszt. És az Olvasót, természetesen. Európa népeinek 1848. évi csodálatos tavasza felemelő pillanatainak és tanulságainak felelevenítésével, tolmácsolásával induljunk? Rendben, de ezt már megtettük, s bár ismételtetni nem árt, mégis kívártunk. Mert egyszer-másszor megtettük, hogy nem saját, hanem legjobb tollforgatóink szavaival, gondolataival köszöntöttük vezércikk gyanánt az Olvasót, szerkesztőségi asztalra kerültek Szilágyi Domokos sorai. „Hosszú éjjel, téli éjjel / medve alszik medvével, / ám ha kívül tavasz locsog, / elősírülnek a bocsok; / szembogaruk közepén / vígan bokázik a fény, / a nap rájuk kancsalít, / villogatja mancsait, / s délután már oly merészek: / meglopják a darázs-fészket.” Gyönyörű! Miért ne? És mégis, megint kívártunk. S közben közeledett a lapzártá.

Nem tudom, ki mint értelmezi, de szerintem vannak fentről küldött, transzcendentális üzenetek. Valamiféle jelzések. Mondom, lapzártá küszöbén, vezércikk híján kisebbfajta vészhelyzetet éltünk, amikor megkaptuk az egész világ egészen más vonatkozású bajáról szóló hivatalos bejelentést. A részleteket tudjuk. Színével, fonákjával, kockázataival, felelősségeivel és felelőtlenségeivel együtt, ennek nem itt a helye, lapunk nem erre hivatott. Annyit azonban mindenképp le lehet itt és most szögezni, hogy – tudomásom szerint – az emberiség eddig ismert története még nem rögzített a mostanihoz mért, ráadásul világméretű vészhelyzetet. Volt középkori pestisjárvány, volt huszadik század eleji spanyolnátha, volt nemrégiben Ebola-járvány, madárinfluenza, disznópestis; kézzel is fogható közelségben volt két eszement világháború, amelyek előzményeikkel és következményeikkel együtt politikai, mentalitástörténeti megközelítésben szintén a kórok közé sorolhatók. De ilyen, amivel most szembesülünk, nos, ilyen még nem volt.

Mondom, vészhelyzetet élünk. És ez komoly. Nagyon komoly! Otthon, közvetlen érintettség nélküli önkéntes elszigeteltségben, de tovább dolgozva, közben világhálós, televíziós, rádiós hírekre, lapok beszámolóira figyelve, kiszolgáltatott embertársaink egészsége, sőt élete felett aggódva, emberi szolidaritások láttán bizakodva, felelőtlen emberek magatartása miatt bosszankodva, olykor egyenesen dühöngve. És remélve, hogy egy szép napon arra ébredünk – otromba vicc, rossz álom vagy intő valóság volt az egész, szinte mindegy, a lényeg –, hogy vége.

És akkor Kántor Melus jóvoltából szembejött velem az, amiről a legelején szóltam, s amit most az olvasóval megosztok. „A kertet választom és a könyvtárszobát, a hallgatag sétákat, a szótlán imát és a csendes üldögélést. Miért? Mert így lemérhetetlenül többet kapok abból, amire szükségem van.” Valami hasonló motoszkált bennem, valami hasonlót akartam volna szólni, de nem ment, amikor Hamvas Béla sorai átbillentettek a holtpontra. Merthogy aligha lehet most, ebben az egyáltalán nem könnyű időszakban mindnyájunk számára ennél helyénvalóbb üzenet. Hiszen az ismeretlen és egyelőre kiismerhetetlennek tűnő bestia okozta világméretű vész közepette előállt önkéntes vagy kényszerű visszahúzódásunkban mi más lehet a(z) egyik) legjobb menedék – az egészségügyi óvintézkedéseken túl –, mint az otthoni, távmunkás és iskolai kötelezettségek alatti/utáni csendes üldögélés? Évekre vagy akár évtizedekre visszamenő olvasmányadósságok lerovásának, családos-gyermekes csendes(ebb) együttlétek, társasjátékok, televíziós, világhálós filmek, ismeretterjesztő, látókörtágító, léleksimogató összeállítások pótlásának, az elvégzett és elvégzendő munka számba vételének, az önmagunk gerjesztette rohanás visszább fogadásának, az alacsonyabb sebességre kapcsolásnak, a komolyabb egymásra figyelésnek időszaka ez!

Kinek-kinek kedvére való és érdeklődési körébe vágó, Gutenberg-galaxisban fogant, és polcokon heverő, de akár a virtuális térből lehívható könyvek százai, ezrei, milliói is kínálva kínálják az olvasmányélményt! Régebbi és újabb regények, novellák, versek, karcolatok, glosszák, krimik, irodalmi vagy/és zenei, divatos szóhasználatú élve: audiovizuális alkotások, nemzet-, világ-, technika-, sport-, zene-, művészet-, építészet-, vallás-, egyház-, eszme- és ki tudja még milyen más történeti munkák és barangolások – megannyi és kiváló idő- és gondűző lehetőséget nyújtanak! Bezártak a színházak, az operák, a mozik, a sportarénák? A televízióadók és műsorai némelyikének a helyzethez is pászított műsorai adottak, a világhálós kínálat majdhogynem korlátlan, hiszen filmek, színházi, opera- és operett előadások, kvíz- és szórakoztató műsorok, kabarék, sportesemények szinte korlátlanul meg- és újranézhető! Ráadásul valamennyi: ingyen! Évekre visszamenően nem volt családi sakk-, rómi- gazdálkodj okosan!, ember ne mérgeledj!, kanasztá-, ferbli-, ulti-, hatvanhatos, amerikaihetes vagy huszonegyes parti? Hát itt az alkalom! Az ebben az időszakban egy kicsit lelassuló világ, az önmagához és egyben az egyetemes kultúrához, annak halhatatlan értékeihez (talán kicsit) visszatérő ember időszaka ez. És a csendes elmélkedés is egyben. Merthogy mindennek rendelt ideje van. Hamvas Béla evangélikus lelkész, író, könyvtáros volt. Amikor az első világháború poklában és vészében sebesültem lábadozott, mi mást tehetett: a családi könyvtár készletéből olvasott. És arra kereste a választ, hogy miért ez a romlott és hazug zűrzavar. Majd rájött, hogy a jellegzetes hibát elkövetve a „sötét pontot” önmagán kívül kereste, holott benne volt...

„...a kultúra hoz maradandó nyereséget!”

Interjú Vákár Istvánnal, a Kolozs Megyei Tanács alelnökével

... a Megyei Tanács székháza sem egy rideg és szürke épület, mert amint belépsz, az előcsarnokban már ott van egy képkiallítás...

Egyik nap a Barabás Miklós Céh évi tárlatmegnyitóján vesz részt, máskor az örmények rendezvényén, megint máskor a zsidók ünnepén, a hanukán, negyedik nap falunapon, kézműves vásárban, gazdanapon, mindenféle sokszínű kulturális eseményeken. Szereti ezt?

– Ezt nem lehet nem szeretni, és nem lehet csinálni, ha nem szereted! Ez nem úgy működik nálam, hogy felteszed a politikusi öltönyt, a nyakkendő és elmész oda azért, mert... Nem! Mert falvak, a helységek, a kisebb-nagyobb közösségek jó közérzetéért, a közösségért és a kultúráért cselekvő emberek közé mérsz! De hivatlanul nem megyek sehova. Amúgy a hatáskörömben valóban elsősorban a kulturális intézmények tartoznak, de ott vannak a hegyi mentők, az egykori cipőgyár, és persze, nincs meghatározva, hogy más dolgokban nem vehetek részt. Sőt! A kórházak is hozzánk tartoznak, ami engem egyáltalán nem zavar, mert hála Istennek, szeretem a munkámat. Kolozsvárt a romániai kultúra gyöngyeként emlegetik, de azt is tudni kell, hogy Kolozsvár, a város egyetlen alárendelt kulturális intézménnyel rendelkezik, a Municipiumi Művelődési Házzal. Az összes többi kulturális intézmény a Kolozs Megyei Tanácshoz vagy a kulturális minisztériumhoz tartozik.

– **Mi tartozik a Megyei Tanácshoz?**

– Például a három múzeum: a szépművészeti, a néprajzi és a csucsai Octavian Goga-múzeum. Akkor itt van a Puck Bábszínház a román és a magyar tagozatával, itt van az Octavian Goga Megyei Könyvtár, az immár egyéves magyar sarkával, magyar részlegével, akkor itt van a Tudor Jarda Népi Művészeti Iskola, a Transilvania Filharmónia, amelyikről elmondhatjuk, hogy jelenleg Románia

legnagyobb filharmóniája, több mint kétszáz alkalmazottal. És persze, itt van a helyi kulturális értékek népszerűsítésével foglalkozó Megyei Kulturális Központ, és itt vannak a szintén kulturális intézményként működő folyóiratok, a Tribuna és a Művelődés. Úgyhogy így áll fel a tízes csapat.

– **A közművelődésnek eléggé nagy szeletét felvállalja a Megyei Tanács.**

– Hála Istennek!

– **Ez mindig is így volt, vagy fokozatosan alakult ki?**

– Fokozatosan, és maguk az intézmények is évről évre tovább épülnek, hála Istennek, nem le, hanem fel! E kulturális intézmények mellett hozzánk tartozik még öt iskola, amelyeket saját és európai pályázati alapokból újítottunk fel. És hozzánk tartozik még a kolozsvári repülőtér, ahova az elnökségem alatt szintén bevittük a kultúrát, mert tárlatok vannak, ez-az, ami nem rossz dolog...

– **Az utas leszáll a gépről, s mielőtt még kocsiba vagy taxiba ülne, a terminálban akarva-akaratlanul belebotlik egy festménybe, egy képbe, egy népművészeti boltba...**

– Pontosan ez a célunk! De itt, a Megyei Tanács székháza sem egy rideg és szürke épület, mert amint belépsz, az előcsarnokban már ott van egy képkiallítás...

– **...egy alkalommal erre jártam, s az előcsarnok telides-tele volt gyermekekkel, felnőttekkel. Kérdeztem a portást, hogy ilyen sokan várakoznak kihallgatásra? Azt mondja, dehogy, gyermekrajz-kiállítás megnyitó van!**

– A Tudor Jarda iskola hallgatói voltak azok! Velük is nagyon jó együttműködni, nagyon ügyesek, ráadásul az intézményt egy remek triumvirátus vezeti:

igazgató, aligazgató és egy nagyon-nagyon jó főkönyvelő. Érdemes elmenni oda, és szétnézni, mert egy romhalmaz épületből egy nagyon szép kulturális intézményt sikerült létrehozni velük, közösen. Iskolának nevezzük, de nem a klasszikus iskolát, hanem a felnőtt képzőt kell érteni alatta. Nemcsak felnőttek, hanem fiatalok, gyermekek is mehetnek oda, évi párszáz lejért a zongorától a festészetig, a belsőépítészetig, a szobrászatig, a néptáncától a klasszikus táncig mindent lehet tanulni. Amire csak igény van, tanárt szereznek, és működik. Nagyon szépen felhoztuk ezt az iskolát, amelyik ma már elismert brandje Kolozsvárnak. Ezek mellett vannak egyesületeink is: a Produs de Cluj (Kolozsvári Termék – szerk. megj.) Egyesület és a Claster Agro Egyesület, mindkettőnek elnöke is vagyok. Előbbi a kézműves kistermelőket igyekszik segíteni, utóbbi a kistermelőtől a nagy befektetőig terjedő érdekvédelmi tömörülés, legnagyobb partnere a kolozsvári Agrártudományi Egyetem.

Vákár István. Kiss Gábor fényképe

– **Ez is egyfajta kultúra!**

– Igen! A kultúra nemcsak abból áll, hogy verset mondunk, festünk, énekelünk, táncolunk és közművelődési lapokat adunk ki, hanem abból is, hogy saját értékeink összességét, például a gasztronómiánkat, a borkultúránkat is segítjük és népszerűsítjük. Ott van például a most épülő borklaszter, amit szintén támogatok.

– **Érdekes, hogy ez nem valamelyik borvidékről, hanem Kolozsvárról indult ki...**

– Ennek az a magyarázata, hogy itt születtem, itt végeztem az agrártudományi egyetemet, és itt találtam rá azokra a partnerekre, akikkel el lehetett indítani ezt a kezdeményezést. Ha sikerül nyélbe ütünk, akár az egész országra kiterjeszthetjük, jöhetnek a kistermelők, a dobrai pincészet, az enyediék, a csombordiák. Igaz, hogy létezik kormányzati bornépszerűsítő intézmény, találkoztam velük, nagyon ügyesek, profik, le a kalappal, de egy kistermelőnek oda bejutni, ott lenni nagyon sokba

kerül. Egy nagytermelőnek belefér, de egy krasznabéltki, egy szilágyballai, egy nagyenyedi borgazdának nem igazán éri meg, hogy ezer eurókat fizessen, amiért a borát a vásárokon ingyen kóstolgathatják, és esetleg, talán, majd, valamikor vesz is belőle valaki – ha vesz... Ha már a borkultúránál tartunk: ott vannak a nagyon-nagyon szép moldvai borok, amelyek nem is drágák ráadásul, és jönnek-jönnek. De nekünk meg kell védenünk a sajátunkat.

... a kulturális termék előállítása is olyan, mint a kertészetének, mindkettőnek megvan az eredete: az ötlet és a mag.

– **Az agráriumból jut eszembe: a kolozsvári agrártudományi egyetemen szerzett kertészmérnöki oklevelet, ott is doktorált. Korábbi pályafutása a szakmáról szólt, aztán átváltott a Mezőgyei Tanács alelnöki tisztségére, ahol**

a feladatköre tekintélyes része mégis csak más...

– Kívülről valóban úgy tűnik, hogy az agráriumból és a kultúra nagyon eltér egymástól, de szerintem egyáltalán nem különböznek. Mert a kulturális termék előállítása is pontosan olyan, mint a kertészetének: mindkettőnek megvan az eredete, ami a kultúrában az ötlet, a kertészetben pedig a mag. A kultúrában az ötlet és az ihlet önmagában semmit nem ér, ha nem kerül megfelelő kezekbe és környezetbe, ha nem ölt testet színben, szóban, hangban, festményben, versben, zenében. A kertészetben, összességében a mezőgazdaságban is így van: ott van a mag, ami ha nem kerül megfelelő kezekbe és környezetbe, más szóval, ha nem kerül számára jó földre, ha nem kap vizet, napfényt, táplálékot, akkor elsenyved, elpusztul. A két szakterület tartalmát tekintve valóban más, de logikailag teljesen egyforma. A mezőgazdaságban van egy állandó: a föld, ez az alap. A kultúrában, a közművelődésben is van egy állandó: az ember, a célközönség. De a mechanizmusok hasonlóak. Mezőgazdasági hasonlattal élve: Kolozsvár másik brandje, a Clujana cipőgyár is beteg „növény” volt, mert halódott, aztán megszűnt. Emlékszem, hogy egy határozattervezetben valamikor az szerepelt, hogy adjuk el. Azt mondtuk: nem! Mentjük meg! Ott van, romos, ütött-kopott, szocreál, a kommunizmusra emlékeztet, a felső emeletek nagyon jók levél- és irattárnak, de az alsó, kétezer négyzetméteres egykori gyártócsarnok, nos, azt átdolgoznom, átalakítanom, kulturális térré tenném. Ugyanakkor a valamikori, szintén hatalmas fűtőházban báb-színház és ifjúsági területet szeretnék. Mert az a része a városnak most nő, sok lakó- és tömbház épült. Valamikor régen a cipőgyár valóban messze volt attól a városközponttól, ahol pezseg az élet, s vele együtt a kulturális élet, de ma már az a tér is majdhogynem központnak számít, a célközönség is adott, tehát ott is simán lehet művelni, élni és megélni a kultúrát.

– **Ez tehát arról szól, hogy legyenek újabb helyek, ahol újabb tartalmakat lehet alkotni és felmutatni.**

– Pontosan erről van szó.

– **Azt mondta az előbb, hogy a mezőgazdaság és a kultúra működési mechanizmusa, logikája ugyanaz: a magból gyümölcs lesz. Előbbi eszményi körülmények között pénzben számolt jövedelmet, nyereséget termel. No, de a kultúra, a közművelődés?**

– A kultúra is profitot termel! Csak meg kell tanulni észrevenni azt. Téves

Vákár István, agrármérnök, politikus. 1973. március 16-án született Kolozsváron. A kolozsvári Agrártudományi és Állatorvosi Egyetem Kertészmérnöki Karán szerzett mérnöki oklevelet 1992-ben, majd ugyanott doktorált 2006-ban. 2005 és 2006 között a Kolozs megyei Mezőgazdasági Igazgatóság igazgatója, majd aligazgatója, 2006 és 2012 között a Vidékfejlesztési és Halászati Kifizető Ügynökség Kolozs megyei igazgatója, majd aligazgatója. 2008-ban a Kolozs Megyei Tanács képviselője, frakcióvezetője, 2012 óta a Kolozs Megyei Tanács alelnöke, 2014-től 2015-ig elnöki jogkörrel felruházott alelnöke.

Molnár Erzsébet 2005-ben készült tulipános sarokülője Magyarvistában. László Miklós felvétele

az a nézet, hogy a kultúra, a közművelődés csak emészti a pénzt! Ezt mérnök-ként mondom. Nem csak a pénz jelenti a profitot, nem csak pénzben, számokban lehet mérni a nyereséget! Mert Kolozsvárnak, a kincses Kolozsvárnak, a kulturális központnak, Erdély szellemi központjának, szívének, bárminek nevezzük, nem a pénzprofit hozta ezt a címet és hírnevet, hanem a kultúra, a kulturális hozzájárulás, ha úgy tetszik: a kulturális profit! A legtöbben azt mondják: á, kultúra, jójó... Nem így kell látni, hanem így: a kultúra hoz maradandó nyereséget. Bármilyen gazdag cég, város, bank vagy család megszervezhető egy gazdasági összeomlással, bármekkora összegű pénz elillanhat, vagy a semmivel válhat egyenlővé, de a kultúra értékei, a közművelődés, az ezek nyújtotta élmények és ismeretek, a szellemi gazdagság és sokszínűség soha! Más példával élve: befektetjük a pénzt az utak aszfaltozásába, de idővel az új aszfalt réteg kopik, reped, romlik. Persze, hogy elromlik, és karban kell tartani. A kulturális alkotás, egy vers, egy festmény, egy népművészeti érték, ha hiteles, nem kopik, és nem romlik el, mert – megint mezőgazdasági hasonlattal élve – olyan, mint a méz vagy a pálinka vagy a szép bor: mennél öregebb, annál patinásabb, annál értékesebb. Járom a falvakat, mindenütt panaszkodnak, hogy elmennek a fiatalok. Ez érthető, akár normálisnak is mondható folyamat. Újra mezőgazdasági hasonlattal élve, ha egy növénynek nem megfelelő körülmények között, árnyékban és kevés táplálékkal kell élnie, hát

megpróbál nyújtózkodni, elkúszni, ki az árnyékból a napfényre, a vízhez közelebb. Da ha a megfelelő körülményeket, az aszfaltozott utat, a járdát, az ivóviz-, a gáz-, a szennyvízcsatorna-hálózatot, a korszerű távközlési lehetőségeket a falvakba is elviszem, oda, ahol az a fiatal él, és ott ebből eredően jól fogja érezni magát, akkor, ha el is megy ideig-óráig tanulni, dolgozni, pénzt keresni, de egyszer csak elgondolkodik. Például azon, hogy otthon is jók a körülmények, otthon is van korszerű infrastruktúra, és kevesebb pénzből is meg lehet élni, otthonról is bármikor bárkivel lehet kommunikálni a világhálón, s az otthon mégiscsak otthon, akkor visszatér, hazatér. Nos, mi Kolozs megyének minden szintű értékét igyekszünk népszerűsíteni: az épített örökségét, a népviseletét, a tájait, a nyelvi, felekezeti sokszínűségét románokkal, magyarokkal, örményekkel, zsidókkal...

– **Ettől Erdély Erdély.**

– Ettől Erdély Erdély, valóban! És erre a legjobb példa Kallós Zoltán volt, aki a munkájából nem hagyta ki sem a magyart, sem a román, sem a cigányt, tehát ő mindenképpen követendő példa.

– **Amikor a Megyei Tanács munkájában össze kell hangolni az említett kulturális intézmények mindennapjait, költészetét, terveit, kinek-kinek a tartalmi, nyelvi sajátosságait, miegymást, működik a befogadó készség?**

– Persze! Mondok egy példát: 2017-ben az Octavian Goga Megyei Könyvtárban

volt egy amerikai sarok. Azt mondtuk, rendben, de errefelé mégiscsak több magyar él, mint amerikai. Tehát legyen magyar sarok is! Azt mondja erre a román nemzetiségű igazgató: „Teljesen igazad van!” 2019. március 15-e környékén volt, amikor azt mondja: „Nyissuk meg a magyar sarkot március 15-én, mert az a magyaroknak nagy ünnep.” Nem én mondtam, ő mondta! Nos, átmentünk a megnyitóra, és a könyvtár román munkatársai egy kis kosárával vártak: „Készítettünk nektek valamit!” Piros-fehér-zöld kokárdák voltak. Azt mondtam magamban, ilyen nincs... És mégis van! Még ma is lúdbőrös leszek tőle.

... bármekkora összegű pénz elillanhat, vagy a semmivel válhat egyenlővé, de a kultúra értékei, a közművelődés, az ezek nyújtotta élmények és ismeretek, a szellemi gazdagság és sokszínűség soha!

– **Nem ez lenne a normalitás?**

– Hát dehogynem! Dehogynem! És nem ez volt az egyedüli ilyen eset. Egy másik alkalommal, januárban az akkori román prefektus hívott, hogy Eminescu-évforduló, a román kultúra napja van, s nincs-e valami ötletem, mit szervezzünk? Mondom neki: Te, barátom, lássuk! Írtam pár sort a Facebook-csoportba, pár nap alatt megvolt a szép rendezvény. Egy hét múlva jött a magyar kultúra napja, újabb beírás a csoportba: van valami ötletetek? És volt, mindenkinek volt! És megint létrejött egy órácskás műsor, ezúttal a magyar kultúra napján. Az a lényeg, hogy az emberek rájönnek a kulturális értékekre, ráeszmélnek a másik kulturális értékeire! Rajongásig szeretem ezeket az intézményeket és ezeket a lehetőségeket. Persze, hogy mint mindenütt, mindenki ember. Néha egy-egy intézményen belül is valaki összeveszik valakivel, és ne legyenek illúzióink, mert román a román, és magyar a magyar, és úgy össze tud veszni, hogy csak! Ilyenkor meg kell szeretgetni egy kicsit, meg kell hallgatni, ki kell békíteni, ki kell engesztelni őket. Mint egy gyóntató pap... Aztán megnyugszanak, és az élet megy tovább.

Fazakas László

Miért feddi homály Kolozsvár dualista korszakát?

Kolozsvár dualizmus kori története mindmáig javarészt ismeretlen a történészek számára. Ennek elsődleges oka, hogy a dualizmus időszakában megjelent történeti jellegű írások elsősorban a város egy-egy jól körülhatárolt szegmenésre fókuszáltak, és nem készültek részletes, átfogó, a teljesség igényét kielégítő munkák.¹ A két világháború között sem született egy, a város dualizmus kori időszakára koncentrááló általános várostörténeti monográfia. Ezt követően pedig az ország államszocialista berendezkedése tette lehetetlenné a korszakkal kapcsolatos mélyrehatóbb vizsgálódásokat, így a kutatások zöme leginkább a középkor és a kora újkori történelmi folyamatok feldolgozására figyelt. De mi a helyzet a rendszerváltás utáni kutatásokkal? Történetek-e jelentősebb előrelépések a város dualizmus kori múltjának feltárásában? Milyen akadályok nehezítik a vizsgálódást, milyen típusú források állnak a kutatók rendelkezésére? Az alábbi dolgozatban ezekre a kérdéskörökre igyekszem választ adni.

1993-ban Egyed Ákos, egy a Hajnal István Kör által megrendezett várostörténeti konferencián arra hívta fel a figyelmet, hogy a város dualista korszakának feldolgozása nem történt meg.² Tizenkét évvel később megjelent, a *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán* című kötetében Gyarmati Zsolt ugyancsak arról értekezik, hogy még mindig nem sikerült feltárni Kolozsvár jelentősebb dualizmus kori folyamatait.³ A korszakot övező figyelemhiányt jól példázza a milicentenáriumi ünnepség alkalmából szervezett EME-EMKE tudományos konferencia anyagát összefoglaló kötet, amelyben csupán egy tanulmány foglalkozik konkrétan a dualizmussal.⁴ A helyzet 2016-ban sem változott, amikor is megrendezték a *Kolozsvár 700 éve város* című nemzetközi tudományos konferenciát, amelyen a

több mint 60 előadásból csak 3 összpontosított a dualizmus kori Kolozsvárra.⁵

A rendszerváltást követő első két évtizedben Egyed Ákos,⁶ Gyarmati Zsolt, Nagy Róbert, Killyéni András kivételével nem sokan kezdték el a város dualizmus kori történetét – komplexebb áttekintéssel – kutatni. A legtöbben – Asztalos Lajos, Gaal György, Sas Péter, Vincze Zoltán – elsősorban helytörténeti jellegű munkákra vállalkoztak, amelyek leginkább művelődés-, intézmény- és kultúrtörténeti, valamint életrajzi vonatkozásúak. Ami a román történetírást illeti, az 1974-ben megjelent *Istoria Clujului* című munka részletesen kitér a dualizmus korára. Ám a Ștefan Pascu történész által szerkesztett kötetet az államszocialista időkben adták ki, ebből kifolyólag a kötetet az ideológiai alapú történetírás sajátos szemlélete hatja át. A város dualizmus kori időszakát a könyv ötödik része tárgyalja, azonban ennek a fejezetnek egyetlen magyar szerzője sincs. Mindentől eltekintve a kötetben vannak olyan részeredmények, amelyek – alapos forráskritikát alkalmazva – felhasználhatók. A rendszerváltás után megjelent munkákkal kapcsolatban ugyanazt mondható el, mint a magyar történetírás esetében, vagyis többnyire csak a város dualizmus kori folyamatainak bizonyos részleteit tárgyalják.

Tehát összességében az látható, hogy az elmúlt 20–25 évben nagyrészt mind olyan írások születtek, amelyek csupán a város dualizmus kori történetének egyes fejezeteit elemzik. Az eddig megjelent tanulmánykötetek, tanulmányok, cikkek csak a mozaik legapróbb darabkái, amelyek ugyan segítenek kitölteni a fehér foltokat, de általuk mégsem kapunk teljes képet a város dualizmus kori társadalmi, gazdasági, politikai folyamatairól.

Pölöskei Ferenc 2001-ben megjelent tanulmányában⁷ azt kifogásolta, hogy

Haller Károly (1836–1911)

hiányoznak a város történetével foglalkozó doktori disszertációk, szakdolgozatok. Ez a megállapítása hosszú ideig érvényes maradt, viszont az elmúlt években néhány fiatal kutató (akik közül többen jelenleg doktori tanulmányaikat folytatják)⁸ olyan témákat kezdett feltárni, amelyeket a város eddigi történetírása figyelmen kívül hagyott, vagy csak felszínesen érintett. Ferenczi Szilárd⁹ Kolozsvár várospolitikájának különböző aspektusait kutatja, különös tekintettel az önkormányzati döntésmechanizmus működésére, a képviselőválasztások rendszerére és az előjárók kiválasztási módjára. Kutatásában kitér a politikai elitek szerepére és jelentőségére is, mivel ez szorosan kapcsolódik a városigazgatás problematikájához. A 2018-ban megvédett disszertációja a korszakot tárgyaló írások köréből az eddigi legösszetettebb történeti munka. Gál Zsófia a városszerkezet és a városkép változásaival, valamint a dualizmus korában zajló építkezésekkel, elsősorban a világi jellegű egyházi megrendelésekkel foglalkozik. Ezen belül a katolikus, a református és az unitárius egyházak építkezéseit kutatja. A dualizmus korszakára fókuszáló nagyobb kutatások áttekintésében utolsóként említtem sajtómat, amelynek központi témája Kolozsvár infrastruktúrájának kiépítése. Itt elsősorban a vízellátási, energiaellátási, közlekedési és távközlési hálózatok kiépítésének folyamatait, valamint ezek társadalmi és gazdasági hatásait vizsgálom.

Sajnos, a város dualizmus kori történetének gyorsabb tempójú feltárását korlátozza a romániai levéltárakban fennálló nehéz helyzet. A szokásos problémákon túl (alacsony költségvetés, fejlesztések hiánya) felvetődik a kérdés, hogy mennyire prioritás a levéltárak számára a magyar vonatkozású dokumentumok rendezése, restaurálása. Emellett azt is meg kell említeni, hogy a levéltári szolgáltatások, felszerelések, eszközök messze elmaradnak a nyugati standardtól, de még a magyarországit sem közelítik meg. Például ott van 2017 végén történt eset, amikor a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán több gyűjteményt, személyi iratot és családi fondot zároltak, amelyek közt a dualizmus időszakához köthető dokumentumok is voltak.¹⁰ A zárolás oka meglehetősen prózai: állítólag beszakadt a mennyezet. Ez is azt jelzi, hogy mennyire korszerűtlen és elhanyagolt állapot uralkodik a levéltárakban. A gondatlanságból történő zárolások, az iratanyagok szakszerűtlen tárolása, a korszerűsítési fejlesztések

Vasúti szerelvényt körülálló emberek a kolozsvári Mátyás király téren 1910-ben. Forrás: Fortepan

elmaradása mind arra hívják fel a figyelmet, hogy a város múltjának mihamarabbi feltárását prioritásként kellene kezelni. Nem tudhatjuk, hogy a levéltári források meddig lesznek még kutathatók, ugyanis bármikor történhet újabb „tetőbeszakadás”. A forrásanyagok megőrzésének legbiztosabb módszere a digitálizálás, viszont erre jóformán semmi esély.

A fentiekén túl, a szisztematikus, egybefüggő várostörténeti kutatások előmenetelét hátráltatja a kutatócsapat, a kutatóműhely hiánya. Egy ilyen műhely kialakítását számos probléma akadályozza, amelyek közül talán a legnagyobb gond, hogy hiányoznak az anyagi források, valamint nincs egy olyan intézmény, amely képes lenne felvállalni a szükséges feltételek megszerzését egy szakmailag jól megszervezett kutatás beindításához. Másrészt azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Kolozsvár dualizmus kori történetének kutatása sok esetben ún. trambulintémának számít. Ez azt jelenti, hogy történészek egy részének a város egy jó kiindulópont, ugyanakkor idővel (több okból kifolyólag) kutatási területüket kiszélesítik, megváltoztatják, aminek következtében a korábban elkezdett kutatások háttérbe szorulnak, majd abamaradnak, és a legtöbb esetben soha nem is folytatódnak.

A kutatások előrehaladásának másik kulcsfontosságú szempontja a forrásanyagok helyzete, hozzáférhetősége. A következőkben azt fogom bemutatni, hogy milyen elsődleges források állnak

a korszakot kutató történész rendelkezésére, ezek milyen állapotban vannak, mennyire kutathatók stb.

A legfontosabb források egyikét a törvényhatósági közgyűlés jegyzőkönyvei képezik, amelyek mikrofilmen megtalálhatók a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán. Állítólag az eredeti jegyzőkönyvek is megvannak, de a sérülések, rongálások elkerülése végett nem kutathatók. Mindazonáltal az is lehet, hogy egyszerűen a szakszerűtlen tárolás miatt ezek a dokumentumok már rég tönkrementek. Meglehetősen kiábrándító annak tudata, hogy csupán egynéhány mikrofilmtekercs őrzi a város múltját – különösképpen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy ezeket mennyire korszerűtlen viszonyok között tárolják.

A közgyűlési vitákhoz, interpellációkhoz, indítványokhoz kapcsolódó dokumentumok kikérése sem számít egyszerű feladatnak. A dokumentumok egy része rendezetlen, és mivel – a kaotikus állapotok miatt – több iratot még a régi, dualizmus kori iktatószámok alapján kell kikérni, nem is biztos, hogy ezeket a levéltáros megtalálja. Ezen azt értem, hogy a dokumentumok nagy része minden bizonnyal fellelhető, ám a rendszertelenségből adódóan nem tudni, hogy pontosan hol kell keresni.

Ami a polgármesteri hivatal (városi tanács) iktatókönyveit illeti, a helyzet igen súlyos. Jelentős részük nem kutatható, a restaurálásukra pedig nem sok esély mutatkozik. Ez azért különösen sajnálatos, mert ha nem ismerjük az

iktatókönyvek tartalmát, nem tudjuk kikérni a minket érdeklő dokumentumokat. Jobb esetben van használható iktatókönyv, és megvan a hozzá kapcsolódó dokumentumok legalább egy töredéke (de ez a kisebbik részt képezi), rosszabb esetben egyik sincs; és van egy köztes eset is, amelyben az időszakra vonatkozó iratok megvannak, de nincs iktatókönyv, amely alapján ezekhez hozzáférhetnénk.¹¹

A nemzeti levéltár mellett az egyházi levéltárakban is érdemes kutakodni. A történelmi egyházak központi gyűjtőlevéltárai fontos személyi és családi iratokat őrizhetnek. Nem ritka eset, hogy Kolozsvár prominens városi tisztségviselői az egyházi életben is fontos pozíciókat töltöttek be, és fordítva. Például Szász Domokos református püspök egyházi személyként vett részt a városi politikában, Albach Géza polgármester és Groisz Gusztáv városi képviselő erőteljes támogatója volt a katolikus egyháznak, és folytathatnánk. A politika, az egyház, az oktatás és a kultúra összefonódása megköveteli a széles kitekintésű kutatásokat – ami fokozottan érvényes a biográfiai kutatásokat végzőkre.

A város dualista korszakának feltárásában a levéltári források után jobbra a korabeli sajtó segíti a kutatók munkáját.

Gondot jelent a korabeli emlékiratok, levelezések, naplók hiánya, szóródása, ismeretlen fellelhetősége. Természetesen vannak kivételek is: ilyenek például Kelemen Lajos naplói, visszaemlékezései, a Márki Sándor-féle naplók, Gyalui Farkas emlékiratai, Apáthy István levelezése. A probléma viszont nem feltétlenül abban áll, hogy a korabeli városlakók nem vezettek volna naplót, illetve nem írtak volna levelet, hiszen ha a város társadalmi összetételét vesszük figyelembe, akkor látható, hogy jelentős részét az értelmiségi középosztály tette ki,¹² vagyis pont az a társadalmi csoport, amely valószínűsíthetően leginkább vezetett naplót, írt memoárt, és folytatott levelezést. Itt elsősorban az a fő probléma, hogy Kolozsvár sokak számára csupán tranzitváros volt, vagyis a karrierjük egy állomása. Ennek okai elsősorban Kolozsvár elsődleges (közigazgatás, oktatás, kulturális) funkcióiban keresendők. Hiszen tudjuk, hogy a dualizmus korában alapított tudományegyetemmel és a városba telepített

A dualizmus éveiben a gyáripar gyors fejlődése mellett a kézműipar is tovább élt. Forrás: Fortepan

számtalan közigazgatási-adminisztratív intézménnyel összefüggésben nagyszámú egyetemi tanár, hivatalnok, tisztségviselő érkezett Kolozsvárra, vagy helyezték ki ide őket.¹³ Míg 1871-ben a lakosok 78,83 százaléka helyi születésű volt, addig 1900-ra ez az arány 46,55 százalékra csökkent.¹⁴ Az újonnan érkezők jelentős része azonban nem tekintette a várost végleges otthonának. Ezt a korabeli források is alátámasztják. Például Merza Gyula *A Kolozsvári „Nemzeti (Magyar) Kaszinó” és elődintézményeinek százéves* című könyvében azt írja, hogy 1918-ban a kolozsvári Nemzeti Kaszinó alelnöke, Farkas Lajos egy előadás során részletesen kifejtette, hogy Kolozsváron miért nincs társadalmi élet. Szerinte a legnagyobb probléma, hogy a városban nem rendelkezik autochton lakossággal, és sokak számára Kolozsvár nem szülőhely, hanem csak lakhely. Az értelmiségi középosztályt alkotó hivatalnokok, egyetemi tanárok, magántisztviselők nem a helyben születettek közül tevődik össze.¹⁵ Következésképpen a szolgálati évek letelte után ezek a személyek elköltöztek, illetve visszatértek eredeti lakóhelyükre, és értelemszerűen naplóikat, emlékirataikat is magukkal vitték. Jó példa erre a kolozsvári politikai, társadalmi és kulturális élet egyik legmeghatározóbb alakja, Haller Károly, aki polgármesterként, alapítóként, oktatóként és képviselőként egyaránt szolgált a várost, majd nyugdíjba vonulása után elhagyta Kolozsvárt, és Budapestre költözött. Az ilyen és ehhez hasonló életpálya nemcsak Hallerre volt jellemző,

hanem általában az egyetemi tanárok, újságírók, orvosok, ügyvédek és művészek jelentős részére.¹⁶ Az 1916-os román betörés – tény, hogy a román csapatoknak nem sikerült Kolozsvárig eljutni, de a pánik következtében sokan elhagyták a várost, és vidéken vagy a Királyhágón túl kerestek menedéket¹⁷ –, az impériumváltás, majd pedig a román közigazgatás kiépítése szintén hozzájárult az értelmiségi, hivatalnoki réteg elvándorlásához. Mindezek mellett nem szabad megfeledkezni az impériumváltást követő társadalmi átalakulásokról, a szociális és egzisztenciális nehézségekből fakadó problémákról, valamint a szocializmus éveiről sem, amelyekben az arisztokrácia és a polgárság felszámolása, kitelepítése a családi és személyi levéltárak szétszóródásához, elkallódásához vezetett.

A város dualista korszakának feltárásában a levéltári források után jobbra a korabeli sajtó segíti a kutatók munkáját. Kolozsvár oktatási-kulturális funkcióinak és a lakosságon belüli nagyarányú értelmiségi rétegnek köszönhetően a városban virágzott a sajtó. A napilappalettán szinte mindenféle politikai irányultságú lap fellelhető volt, továbbá megjelentek tudományos, kulturális és művészeti szaklapok is. A sajtókiadványok egyik legfontosabb csoportját a napilapok alkotják, amelyek által részletes betekintést kaphatunk a város jelentősebb politikai és társadalmi problémáiba. Emellett az újságok terjedelmes beszámolókat közöltek – sokszor szóról szóra – a törvényhatóság közgyűléseiről

1900. Kolozsvár látképe a Fellegvárból. Előtérben az Erzsébet híd a Szamos folyón, jobbra az alsóvárosi református templom. Forrás: Fortepan/Magyar Földrajzi Múzeum/Erdélyi Mór cége

és a nagyobb társadalmi, kulturális eseményekről, valamint a város hétköznapijairól is rengeteg olyan cikk jelent meg, amelyet felhasználhatunk a kutatásainkhoz. A különböző politikai irányultságú napilapok a hírkategóriába tartozó cikkeket – ha nem is pontosan, de – általában objektíven közölték. A publicisztika és a véleménycikkek műfajukból eredően már kevésbé voltak tárgyilagosak, de megfelelő forráskritikával ezek is felhasználhatók.

A dualizmus kori Kolozsvár legfontosabb¹⁸ napilapjai között elsősorban az 1856-ban alapított *Kolozsvári Közlöny* említendő, amely nemcsak Kolozsvár, hanem Erdély egyik legnépszerűbb lapja is volt. Az újságot Dózsa Dániel hozta létre, és a kezdeti időkből ő is szerkesztette. Az első években a lap stílusára politikai kiegyensúlyozottság volt jellemző, de ez megváltozott, amikor 1869-ben a Deák-párti *Unió* című lap a *Kolozsvári Közlönybe* olvadt. Ekkor Sándor János került a vezetőség élére, aki konzervatív, majd kormánypárti szellemben szerkesztette tovább. Egy másik fontos sajtókiadványt, a *Magyar Polgárt* K. Papp Miklós¹⁹ indította 1867-ben. A lap eleinte balközép beállítottságú ellenzéki, majd az 1875-ös pátfúziót követően kormánypártivá vált. 1887-ben a *Magyar Polgár* és a *Kolozsvári Közlöny* fúziójából jött létre a *Kolozsvár* című kormánypárti napilap, amely egészen 1898-ig működött, amikor is újra átalakult, és ismét *Magyar Polgár*ként folytatta pályafutását. Első felelős szerkesztője Petelei István volt. Az 1871-ben alakult *Kelet* című lap, a helyi városi politika és a Deák-párt erős támogatója

– így kezdetben a *Magyar Polgár* riválisa – volt, annak ellenére, hogy akkoriban az erdélyiek körében nem örvendett túl nagy népszerűségnek a kormány által hirdetett politikai program. A *Kelet* sajátos hangvétele és beszédmódja következtében azonban hamarosan Kolozsvár egyik legnagyobb példányszámú eladott lapja lett. 1880-ban alakult – Bartha Miklós kezdeményezésére – a Függetlenségi Pártot támogató *Ellenzék*. A lap a Függetlenségi Párton belül kialakuló Ugron-kör legnagyobb híve volt. Ennek következtében hangvétele kezdetben szélsőséges volt, de később enyhült, és a lap inkább csak a kormánypárt kritizálására helyezte a hangsúlyt.²⁰ A későbbi évtizedekben a lapok politikai irányultsága többször is megváltozott. Például az impériumváltást követően az *Ellenzék* a polgári liberálishoz közelebb álló irányvonalat vett fel.²¹

Az 1910-ben alapított *Városi Közlöny* csak nagyon rövid ideig jelent meg, viszont a folyóiratban publikált írások rendkívül fontos adatokat, információkat tartalmaznak Kolozsvár társadalmi, gazdasági, közegészségügyi, kulturális és infrastrukturális helyzetéről. A város több híres tudósa, orvosa, egyetemi tanára írt problémafelvető, elemző és leíró tanulmányokat.

További fontos forrást képeznek a polgármesteri jelentések, amelyek Haller Károly polgármester mandátumának második évéig (1886) írásos formában jelentek meg, és terjedelmesen beszámoltak a polgármesteri hivatal előző évi tevékenységéről. Jelentést tettek a törvényhatóság közigazgatási állapotáról,

részletesen kitértek a polgármesteri hivatal ügyforgalmára, a város demográfiai állapotára, a közegészségügyre, az építkezésekre, illetve az egyesületek és társulatok helyzetére. A jelentések második része a város közgazdasági állapotáról nyújt tájékoztatást. Itt megjelennek a város mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi viszonyai is. Sajnos, ebből a forrástípusból csak nagyon kevés áll rendelkezésünkre.²² 1886-tól az írásos jelentéseket felváltják a numerikus pénzügyi kimutatások, amelyekben nagyrészt költségvetési zárszámadásokkal találkozunk. A bennük között számszerű adatok feldolgozását hátráltatja az írásos beszámoló hiánya. Igaz, az első oldalon van egy-egy pénzügyi összefoglaló, de ez leginkább a törvényhatóság által elfogadott pénzügyi előirányzatokat hasonlítja össze a zárszámadással, továbbá az egyes kategóriáknál megszabott költségvetési előirányzat túllépéseit indokolja és igazolja, végül pedig a bevételi és kiadási többleteket részletezi. A zárszámadások első nagy csoportját a bevételek alkotják, ahol külön fejezetként a bevételi források kerülnek aprólékos bemutatásra, a másodikikat értelemszerűen a kiadások képezik, végül pedig van egy pénzügyi mérleg is, amely a kettőt összegzi. A pénzügyi kimutatásokat évről évre folyamatosan elkészítették, és ezek mind a levéltárban, mind pedig a kolozsvári (egyetemi, akadémiai) és a budapesti könyvtárakban (OSZK) fellelhetők.

További fontos forrást képeznek a polgármesteri jelentések, amelyek Haller Károly polgármester mandátumának második évéig (1886) írásos formában jelentek meg.

A kutatások szempontjából lényeges forrást alkotnak a Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara éves jelentései. A jelentésekben közölt információk elsősorban tájékoztató jellegűek, és többnyire nincsenek aprólékosan részletezve. Ugyanakkor olyan adatokat tartalmaznak, amelyek jelentős támpontokat és nagy segítséget nyújtanak az eligazodásban, illetve a pontosabb kép kirajzolásában. További lényeges forráscsoportot képeznek az aprónyomtatványok, a brosúrák, a röpiratok, az iskolai és vállalati értesítők, a térképek, az ipartestület iratai,

A kolozsvári Nemzeti Színház avatási ünnepsége 1906-ban. Forrás: kepeslapok.wordpress.com

valamint a céhek gyűjteménye, a szabadkőműves páholy kiadványai és a gyászjelentők²³ – ezek nagy része mind megtalálható a Kolozsvári Nemzeti Levéltárban.

Összegzésképp elmondható a Kolozsvár dualizmusbeli korszakát meghatározó politikai, társadalmi és gazdasági folyamatok jelenleg is nagyrészt feltáratlanok. A levéltári források egy részéhez vagy csak nehezen lehet hozzáférni, vagy egyáltalán nem kutatható. Az egyetlen, viszonylag elfogadható állapotban lévő primer forrásanyagot a mikrofilmtekercekre rögzített jegyzőkönyvek képezik. A naplók, memoárok, levelezések forráscsoportja eléggé szegényes, főleg, ha összevetjük az értelmiségiek társadalmon belüli arányát a fellelhető memoárok, naplók, levelek számával. Mindazonáltal a polgármesteri hivatal által kiadott pénzügyi beszámolók, a Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági jelentései, illetve a korabeli sajtókiadványok, aprónyomtatványok, iskolai, vállalati és egyházi értesítők, továbbá az anyakönyvek, a gyászjelentők szinte mind jó állapotban és teljesen hiánytalanul megvannak. Pozitívként értékelhető, hogy sikerült összeállítani egy, a város dualizmusbeli korszakára fókuszáló bibliográfiát,²⁴ amely remélhetőleg hasznos útmutatóként fogja segíteni a történészek munkáját. Végül pedig fontos kiemelni, hogy a dolgozatban említett fiatal kutatók, doktoranduszok révén olyan kutatások kezdődtek el, amelyek által a későbbiekben sokkal részletesebb és pontosabb képet fogunk kapni a város dualizmus kori folyamatairól.

Jegyzetek

- 1 Békésy Károly, Galgóczy Károly, Kóváry László, Márki Sándor, Pataki Leó, Riegler Gusztáv, és a felsorolást folytathatnánk, általában Kolozsvár történetének, gazdaságának, társadalmának csak egy-egy szeletét érintették.
- 2 A konferencián elhangzott beszédét *A korszerűsödő Kolozsvár három évtizede (1867–1900)* című tanulmányában foglalta össze, amely az 1997-ben kiadott *Rendi társadalom – Polgári társadalom 7. Kőfállal, sárpalánkkal* című tanulmánykötetben jelent meg.
- 3 Gyarmati Zsolt: *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán*. Komp-Press, Kolozsvár. 2005. 13.
- 4 Pölöskei Ferenc: *Kolozsvár a századfordulón*. In: Dáné Tibor Kálmán et al (szerk.): *Kolozsvár 1000 éve*. Kolozsvár. 2001.
- 5 Székely Miklós: *Az egykori I. Ferenc József Iparmúzeum szerepe Kolozsvár gazdasági modernizációjában a 19–20. század fordulóján*; Nagy Róbert: *Kolozsvár 1900. A fejlődés gazdasági alapjai*; Mârza, Radu: *Szemlévények Kolozsvár történetéből a boldog békeidők képeslapjain*.
- 6 Egyed Ákos tanulmányai foglalkoznak a legszélesebb kiterjedésben Kolozsvár dualizmus kori történetével.
- 7 Lásd: Pölöskei Ferenc: *Kolozsvár a századfordulón*. In: Dáné Tibor Kálmán et al (szerk.): *Kolozsvár 1000 éve*. Kolozsvár. 2001. 191.
- 8 A doktoranduszok témavezetője és szakmai mentora Pál Judit történész, a BBTE Történelem és Filozófia Karának egyetemi tanára.
- 9 Doktorai disszertációját 2018-ban sikeresen megvédte.
- 10 A Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei részlege több levéltári anyagot zárolt. (<https://erdelyikronika.net/2017/11/25/aroman-nemzeti-leveltar-kolozs-megyei-reszlege-tobb-leveltari-anyagot-zarolt/>, letöltés 2018. február 3.)

11 Ilyenkor ezt úgy oldják meg, hogy kihozzák a városi tanács iratait, dobozokban, rendezetlenül. Ez már csak azért is próbára teszi a kutatót, mert hatalmas folyóanyagról van szó, és tetemes mennyiségű dokumentumot kell átnézni.

12 Arányuk nemcsak a város lakosságán belül volt meghatározó, hanem az adófizetők körében is. Lásd: Ferenczi Szilárd: *Adatok a kolozsvári virilizmus történetéből (1872–1917)*. Erdélyi Múzeum 2010. 1–2. sz. 17–29.

13 Ferenczi Szilárd: i. m. 28–29.; Gyáni Gábor: *A középosztály és a polgárság múltja, különös tekintettel a dualizmus kori Erdélyre*. In: Pál Judit – Fleisz János (szerk.): *Erdélyi várostörténeti tanulmányok*. Csíkszereda, 2001. 171.

14 Egyed Ákos: *A korszerűsödő Kolozsvár három évtizede (1867–1900)*. In: Németh Zsófia – Sasfi Csaba (szerk.): *Rendi társadalom – Polgári társadalom 7. Kőfállal, sárpalánkkal*. Debrecen, 1997. 95.

15 Merza Gyula: *A Kolozsvári „Nemzeti (Magyar) Kaszinó” és elődintézményeinek százéves története*. Kolozsvár. 1940. 32.

16 Példának megemlítenénk néhány olyan prominens személyt, aki csak a szolgálati ideje alatt tartózkodott a városban, vagy az impériumváltás következtében hagyta el Kolozsvárt: Apáthy István, Ajtay K. Sándor, Bartha Miklós, Csiky Viktor, Entz Géza, Fabinyi Rudolf, Farkas Gyula, Galgóczy Károly, Gróisz Gusztáv, Genersich Antal, Imre Sándor, Jakab Elek, Jancsó György, Kenyeres Balázs, Kiss Mór, Klug Nándor, Koch Antal, Kosutány Ignác, Lechner Károly, Lóte József, Márki Sándor, Meltzl Hugó, Purjesz Zsigmond, Rigler Gusztáv, Schneller István, Szádeczky-Kardoss Lajos, Tangl Károly, Ternér Adolf, Udránszky László, és folytathatnánk a felsorolást.

17 Haza akarnak menni a kolozsváriak. Újság 1916. szeptember 27.

18 A kiegyezés előtti erdélyi napilapokról Kristóf György készített összefoglaló tanulmányt. Lásd: Kristóf György: *Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a kiegyezésig*. Cluj-Kolozsvár. 1939.

19 K. Papp Miklós (Dés, 1837. október 29. – Kolozsvár, 1880. február 12.) örmény családból származó hírlapszerkesztő és történész.

20 Kosáry Domokos, Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története II/2. 1867–1892*. (<http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/403.html>, letöltés 2018. február 3.)

21 Sárándi Tamás: *Az erdélyi sajtópiac átalakítása 1940 őszén*. (<https://erdelyikronika.net/2017/11/18/az-erdelyi-sajtopiac-atalakitasa-1940-oszen/>, letöltés 2018. február 3.)

22 Simon Elek és Haller Károly polgármestertől maradt fenn néhány ilyen írásos jelentés.

23 Ezek jelentős része online is elérhető az OSZK gyászjelentőket összefoglaló adatbázisában.

24 <https://erdelyikronika.net/valogatott-bibliografia-kolozsvar-dualizmus-koritortenetehez/> – Fontos: a bibliográfiai összeállítás nem teljes, de folyamatosan bővül, frissül.

Buksa Éva Mária

A demokrácia hírnöke (1.)

225 éve született Bölöni Farkas Sándor

Azon kevesek egyike volt, akit nemcsak tudásáért, hanem egész lényéből is sugárzó jóságáért, önzetlen segítőszándékáért, emberbaráti tetteiért már kortársai is tiszteltek.

„A régi Erdély egyik legigazibb, de legmagányosabb tudós-hőse, aki új és bátor eszméket, új gondolatokat érlelő tanokat terjesztett a téves előítéletektől megszabadulni nem tudó kortársaknak” – írta róla Jancsó Elemér. Úgy vélem, hogy kötelességünk felidézni Bölöni Farkas Sándor (1795. december 15.–1842. február 2.) – a demokrácia hírnöke – életét és munkásságát születésének 225., halálának 178. évfordulója alkalmából. Megtisztelő adósság leróni iránta érzett hálánkat, és méltóképpen tisztelni a méltánytalanul elfeledett, de a legjelesebb erdélyi reformkori személyiségek egyike előtt, akiből – Wesselényi Miklóshoz és Széchenyi Istvánhoz hasonlóan – áradt a nemzetszeretet, a tenni akarás és gondoskodás a közösség jövőjéért. Az áldozatvállalás és segítőszándék megtettesítője volt. A Bölöni Farkas Sándor és Wesselényi között kialakult ifjúkori barátság az évtizedek folyamán, a reformkor nagy eszmei küzdelmeiben, valamint a merész hazafias tettek mezején még inkább elmélyült, szorosabbá vált. Életük végéig őszintén tisztelték, szerették, sőt segítették egymást.

Ki volt Bölöni Farkas Sándor?

A tudományos művek és a lexikonok megfogalmazása szerint író, műfordító, művelődésszervező, népművelő, utazó, a korabeli erdélyi kultúra lelkes támogatója, és 1834-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. „Egy székely nemes, aki felfedezte a demokráciát” – írta Hatvany Lajos. Jancsó Elemér állítása szerint „erdélyi és magyar szellemtörténetünk egyik kimagasló része”.

Azon kevesek egyike volt, akit nemcsak tudásáért, de az egész lényéből sugárzó jóságáért, a közemberek és az erdélyi ifjúság iránti önzetlen segítő szándékáért, gondoskodásáért, emberbaráti tetteiért (bár anyagi forrásai igen szűkösek voltak) már kortársai is

tiszteltek, s nagyon szerethető embernek tartottak. „Csak a közjót és hazám boldogságát óhajtottam” – vallotta Bölöni Farkas Sándor.

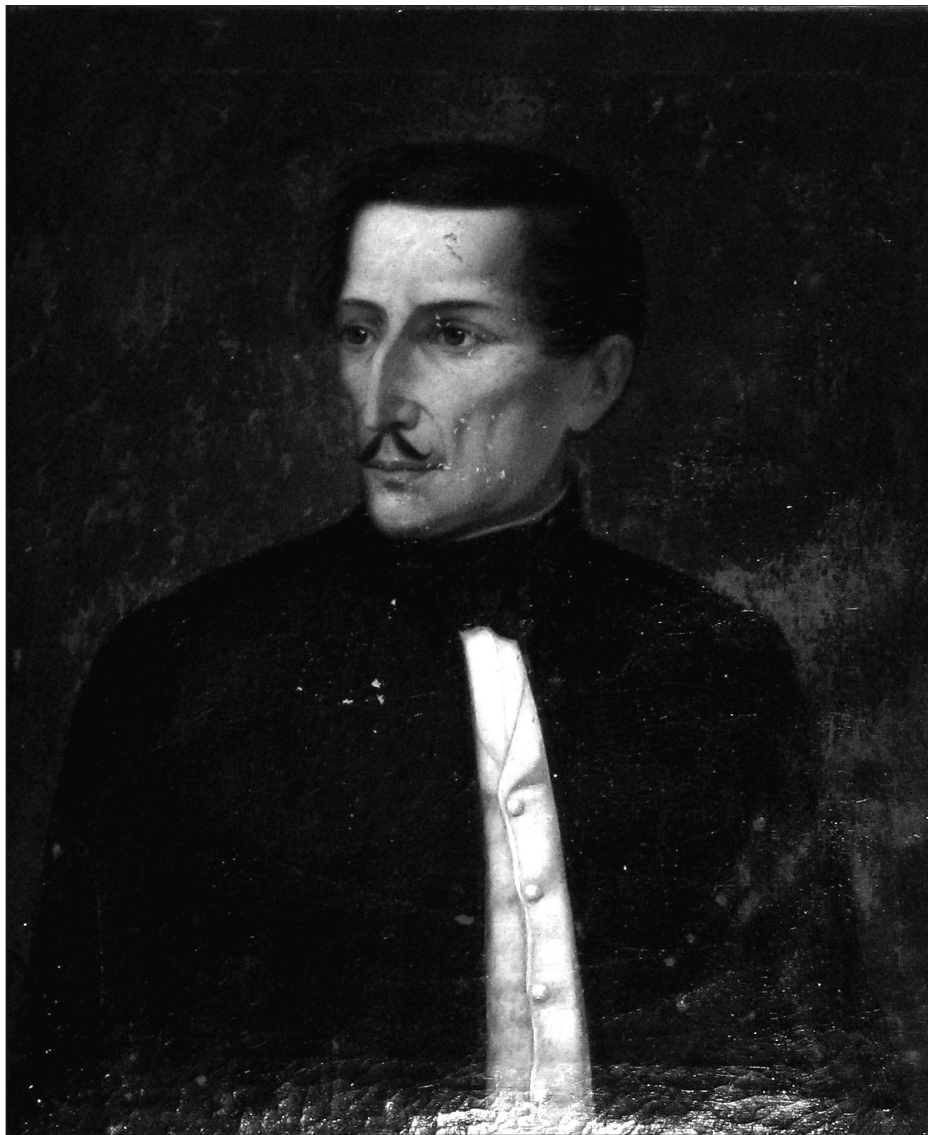
Mikó Imre szerint Bölöni „a reformkorszaknak ahhoz a nemzedékéhez tartozott, amely a közjót az egyéni érdek elé helyezte, s a polgári demokráciában látta az emberi nem boldogulását megvalósulni”.

A nemzeti haladás előfutára volt, de nem érthette meg eszméi győzelmét.

Mi, a haladó törekvéseket bátran hirdető és azokért áldozatokat vállaló „hősöknek” kései utódai adósok vagyunk! Mindenkor adósságunk őrizni emléküket, őrizni múltbeli nemzeti értékeinket. Saját kultúránk részei a reformkori történések és küzdelmek! Büszkeséggel tölt el bennünket ez a feladat, amely hármas jelentőséggel bír: emlékeztető a múltra, vigasz a jelennek és bátorítás a jövőnek...

Jancsó Elemér írja *Bölöni Farkas Sándor élete és munkássága* című könyve 402. oldalán: „Ember és mű, szavak és tettek kevés írónknál alkottak olyan szoros egységet, mint nála.”

Ez a háromszéki Bölönben (ma: Kovászna megye) született, rendkívüli szellemi képességekkel és erkölcsi erényekkel megáldott, hétszilvafás székely kisnemes a kolozsvári unitárius főtanoda bölcsészeti és teológia karán tett maturándusi rigorózumot – azaz ott érettségizett le. De már diákkorában a színjátszás vonzotta, Schiller *Haramiák* című drámájának eszmeisége érzékenyen érintette, elszántan, boldogan vállalta a lázadó cseh haramiavezér szerepét a helyi Wandza-féle színtársulatnál. Az iskolai tiltás és árestom miatt önként bujdosásra indult. A következő évben visszatért tanulmányai folytatására, majd a kolozsvári „királyi líceumban” jogot tanult. Folyamatosan képezte magát, így nagy tudásra tett szert, és elsajátított öt idegen nyelvet is, amelyek későbbi nyugat-európai és észak-amerikai utazásai során nagy hasznára váltak.

Böloni Farkas Sándor (1795–1842). Kővári Endre festménye, a kolozsvári Unitárius Püspökség tulajdona. Forrás: Wikipédia

Sikeresen valóra váltott és abbahagyott tervei a 19. századi Erdély három évtizedének (1810-től 1842-ig) szellemi életébe nyújtanak betekintést.

Döbrentei Gábor, miután felismerte kivételes tehetségét, kegyeibe fogadta. 1815 augusztusában Dédácsról keltezett levelében ez áll: „Kimondhatatlan gyönyörűségemre van, hogy Te engemet oly lángoló szeretsz. Barátod (ti. a levélíró – szerk. megj.), mint egy őrlélek kíván körülötte lebegve lépteidet követni.” Később Kazinczynak írt levelében Döbrentei ezt írta: „Én mindent el fogok követni Farkasért. A lelkem fájna őt, e lángoló Hazafit, e szép lelket katonák között tudni.”

Ekkortájt Böloni Farkas Sándor kötelező székely szélbeli (ma: határőr) szolgálatot teljesített az osztrák–magyar hadseregben, eltiltva a normális polgári léttől s az irodalmi tevékenységtől.”

Böloni *Emlékirataiban* kétségbeesetten írta: „Minden kinézés a jövőre előlem el van zárva. Nem próbálhatok: mert unitárius, mert székely-conscriptus s pénztelen vagyok. Környülményeim a Muzára nézve lélekölők.”

A katonai szolgálat alóli felmentése után Döbrentei Kazinczynak is részletesen bemutatta ifjú barátját, és Böloni Farkas fordításaiból is elküldött néhányat. Fordításait olvasva, Kazinczy azonnal barátságába fogadta, és munkáiról elragadtatással nyilatkozott: „A te ajkaidat, szeretetre méltó ifjú barátom, Isten illette meg, nyelved gyönyörű, képzeleted lángol, röpköd, állj munkának, adj eredeti darabokat!” Néhány hónap múltán Kazinczy – aki nagy reményeket fűzött irodalmi munkásságához – így lelkendezett az ifjú tehetségről *Böloni Farkas Sándorhoz* című versében:

„Ragyogó futással kezded a futást
Olympiádnak síkjain...
Hová futsz? Megállj! Itt az Euripidesz
Hermája, s a Goetheé, s közöttük
A hármass istennő szent szobra kél.
Hullj térdre, lelkes ifjú, s mondd az ígét:
El, el a határig, vagy ne, te nagy merő!
El, el a határig! Vár a hős iker!”

Ugyancsak Kazinczy Ferenc Kiss Jánosnak így áradozott róla: „...prózája kimondhatatlan szép. Nekünk ebben a fiúban Schillerünk nevelkedik!”

Böloni Farkas Sándort a következő időszakban súlyos anyagi, megélhetési gondok nyomasztották. Wesselényi naponta meghívta asztalához, amit ő kénytelen volt elfogadni. Megélhetését nem látta biztosítottnak, irodalmi munkákba nem tudott belekezdeni szubjektív és objektív okok miatt. Ezért önvád és állandó csüggedés lett úrrá rajta. Kazinczyval 1816-os erdélyi látogatásakor Kolozsváron szegyenkezve találkozott, mert felismerte, hogy a hozzáfűzött álmokat nem tudta valóra váltani. A „magyar Schiller” borúlátó életrajza akkor enyhült, amikor br. Wesselényi Miklós javaslatára Marosvásárhelyre indultak, hogy jogásznak képezzék magukat.

Böloni Farkas Sándor és Marosvásárhely kapcsolatáról

Böloni Farkas Sándornak testvérbátyja, Farkas Elek Marosvásárhelyen folytatott joggyakorlatot a Királyi Táblabíróságon. Ez idő alatt Sándor mindössze egyszer járt Marosvásárhelyen. A poros-sáros kisváros nem nyerte el tetszését. Bátyja, egyetlen fiútestvére városunkban 1811 tavaszán elhunyt tüdőgyulladásban. Itt jegyezném meg, hogy a városi közkórház csak 1812-ben nyílt meg a Kövecses (ma Avram Iancu) utcában. Böloni Farkas Sándor akkor jött Marosvásárhelyre másodszor, amikor intézkednie kellett a temetés ügyében.

*Ugyancsak Kazinczy
Ferenc Kiss Jánosnak így
áradozott róla: „...prózája
kimondhatatlan szép.
Nekünk ebben a fiúban
Schillerünk nevelkedik!”*

Harmadszor 1816 októberében, a korabeli jogászvilág szokásait követve – joggyakornokként, ahogy akkor mondták:

kancellistaként – érkezett Marosvásárhelyre a gyakorlati törvény és a törvénykezési ismeretek megszerzése végett. Két legjobb barátja, br. Wesselényi Miklós és Kelemen Béni – utóbbi székelykeresztúri születésű, külföldi egyetemeken tanult, a kolozsvári unitárius tanoda könyvtárosa – társaságában jött, hogy az itteni Királyi Ítéltáblánál jogi tanulmányait kiegészítsék, gyakorolják. A két jó barát kényelmes szállást bérelt a Vármegyeház közelében. Akkor ott működött a Nagyszebenből áthelyezett Erdély Legfelsőbb Ítélszéke – a Királyi Ítéltábla (Táblabíróság), amely 1827-től átköltözött az újonnan megvásárolt Kendeffy-palotába. Wesselényi Miklós gr. Kendeffy Ádám palotájában szállt meg. Ekkor Marosvásárhely 7850 körüli lakosának 84-86 százaléka magyar, a többi német, román, zsidó, örmény és cigány volt.

Itt a 21 éves jurátus buzgón tanulmányozta a hazai törvényeket, és részt vett a különböző perek tárgyalásán. A kishemesi származású ügyvédbojtár az igazságtalan ítéletek miatt a nincstelenekkel és szegény sorsúakkal rokonszenvezett, de nem állt módjában, hogy a részrehajló ítéleteken változtasson. A Corpus Jurist alaposabban megismerve kiábrándult a törvénykezés, azaz az ítélethozatal gyakorlatából. Rádöbent, hogy a fennen hirdetett „Iustitia regnorum fundamentum” (Az igazság az uralkodás alapja) csak álnok szólam. A valóságban nap mint nap szembesültek az igazságtalan ítéletek sokaságával. Ezek mindig a nemes ember vagy jómódú céhtulajdonos javait szolgálták a kishemesített, nincstelen jobbágyal vagy szűkölködő városi polgárral szemben.

Sajnos, akkor még nem sok szórákozási lehetőséget kínált városunk, de művelődési rendezvényt még

kevesebbet. Nem létezett a rendezetlen piactéren a Bodor-féle Zenélőkút sem (az 1820 és 1822 között épült), csak a vásárba érkezett árusok hosszú szekérsora, ahol portékáikat kínálták, sok szemetet hagyva maguk után. A két barátnak alkalma adódott, hogy a Lásbas-ház árkádjai alatt a vándorkereskedők áruit is megtekintsék.

Közismert, hogy Bölöni Farkas Sándor korán felismerte: a nemzet színháza nem pusztán szórakozóhely, hanem a hazafias és erkölcsi nevelés színpéje. Így a színház feladata, hogy a nemzeti művelődés iskolájává váljék! Ezért vált Bölöni Farkas Sándor kedvenc kolozsvári szórakozásává a színház, amelyhez több szállal kötődött.

Városunkban színházlátogatásnak nem biztos, hogy hódolhatott, hiszen Vásárhelyen nem működött állandó színtársulat. (Még a református kollégiumi színjátszást is betiltotta az idegen hatalom, bár a diákoknak voltak próbálkozásai e téren.) Bár 1803 és 1805 között a Kolozsvárról átjött Kótsi Patkó János a vár melletti deszkaszínpadon jelentős színházi műveket mutatott be társulataival, 1805-re a deszkaszín rozzant állapota miatt az előadásokat kénytelenek voltak beszüntetni. 1815-től 1819-ig újra voltak városunkban színházi előadások a Teleki Sámuel által építtetett Apollo palotában (épült 1805 és 1807 között). Mivel Kolozsváron szünetelt a színház működése az ottani Farkas utcai új kőszínház építése miatt, ezért a kolozsvári társulat idejött, és innen járt vendégszerepelni Tordára, Szamosújvárra és Szászrégenbe. Tehát valószínűsíthetjük, hogy a kolozsvári kancellisták itt, Marosvásárhelyen a Kolozsvárról ideiglenesen átköltözött, általuk jól ismert Játszó Társaság játékában

gyönyörködhetnek. De sajnos, erről nem áll rendelkezésünkre írásos forrás.

Kikapcsolódásként ellátogattak Teleki Sámuel híres Könyvesházába, a Teleki-tékába, elbeszélgettek az ottani könyvtárossal. Bölöni Farkas Sándor szenvedélyes könyvgyűjtő volt, ezért sóvárogva szemlélte az ottani értékes könyveket és könyvritkaságokat. (Végrendeletében értékes könyvtárát és számtalan kéziratát a Kolozsvári Unitárius Iskolára hagyta.)

Meglátogatták a gyengélkedő Aranka Györgyöt, az Erdélyi Magyar Nyelv-művelő Társaság (1793–1806) nagyműveltségű megálmódóját, majdani elnökét, aki Erdély történelmének avatott ismerőjeként sokat írt e témakörben. Személyesen ismerte őt Bölöni Farkas Sándor, hiszen 1816-ban Aranka György elkísérte Kazinczyt Vásárhelyről Kolozsvárra, ahol másodsorra is találkozhattak.

A kishemesi származású ügyvédbojtár az igazságtalan ítéletek miatt a nincstelenekkel és szegény sorsúakkal rokonszenvezett.

Azt is feltételezhetjük, hogy Köteles Sámuelnek, a Református Kollégium nyugat-európai akadémiákon tanult híres filozófiaprofesszorának nagy érdeklődéssel várt előadásaira is kíváncsiak voltak, amelyekről nekik Aranka oly elragadtatással beszélt.

Ezalatt az idő alatt Wesselényi Miklós gr. Kendeffy Ádámnál múlatta az időt lovaglással, párbajozással, és hosszú disputákat folytatva az erdélyi közállapotokról és Erdély jövőjéről. Feltételezhetjük, hogy a gróf vendégül látta a két jurátust, akiről később Bölöni Farkas Sándor ezt írta: „Plánumaimmal mindig háta mögé bújtam, s az ő óriási lelke sokat hozott létre (...) én sokat nem tehettem volna nála nélkül.” Itt a kolozsvári vívőiskola és az olvasókörök támogatására célzott.

A két ifjú jurátus nem ritkán betért az Aranykereszt vendégfogadóba, ahol a két barát esténként mulatozott, női személyek társaságát keresve. Sándor aszkéta életének legvidámabb időszakát töltötte Marosvásárhelyen. A tavasz beköszöntése után hosszú sétákat tettek a Somostetőre, és az akkor kialakított Elba szigetére (a későbbi Erzsébet-ligetben), ahol alkalmuk volt megcsodálni

Bölöni látkép az unitárius templommal. Forrás: Wikipédia/Homoródszentmártoni

Bölöni Farkas Sándor síremléke a Házsongárdi temetőben. Forrás: Wikipédia/Márkó Laci

Bolyai Farkas professzor csodajárgányát, a „magától járó szekeret”.

A várba akkor bemenni nem lehetett, mert azt osztrák helyőrség, katonaság tartotta megszállás alatt. A Mária Terézia laktanyát így csak kívülről vehették szemügyre.

A piactéren sorjázó barokk paloták közül már egynéhányat megcsodálhattak, bár a ma létező palotáknak akkor még a fele sem ékesítette városunk főterét. A Teleki Sámuel által építtetett Apolló-palota már elkészült, hogy annak bevételeiből a téka kiadásaihoz hozzájáruljon.

Mivel a kolozsvári kancellisták téli időszakban, a farsangi bálók idején tartózkodtak városunkban, feltételezhetjük, hogy igen elcsodálkoztak a „vásárhelyi gyaloghíntó” láttán – a fővárosi (budapesti) újságokban gúnyosan-humorosan így nevezték azt a bizonyos szállító eszközt. Ez egy nagy cseber volt, amelyben két markos legény (szolga) a topánkája tisztaságáért aggódó, bálozó kisasszonyt cipelte az „Apolló szálába”. Az Apolló kapuján gyakran díszelgett a falragasz: „Bál léssen, ha sár nem léssen”.

A két barátot leginkább az foglalkoztatta unitárius vallásukból adódóan, hogy Marosvásárhelyen, ahol sokféle vallást gyakorolnak, az unitárius hitestvéreik száma oly kevés, mindössze 70 körüli. Iskolájuk nincsen, sem templomuk a városban, csak a közeli Szentkirályon, ahol még egy kéttornyú harangláb is szolgálta az unitárius vallás gyakorlását. (Csak 1869-ben emeltek egy neogótikus imaházat a jelenlegi Unitárius templom – melletti telken.) Méltatlankodva állapították meg, hogy e városban három katolikus templom (Keresztelő Szent János Plébánia, a piactéri Szent Imre ferences

templom és kolostor, valamint a Minorita-rend kolostora és a hozzátartozó Páduai Szent Antal templom) áll a hívők rendelkezésére, bár a lakosság alig 30 százaléka római katolikus. A református hiten levők számaránya közel 65 százalék volt akkor, ezért éppen abban az időszakban, 1815 és 1827 között épült a második temploma a Kálvin tanait követőknek a Várbeli református templom után a Kistemplom téren.

Marosvásárhely szellemi életének vezére, Aranka György – akit az utókor „Erdély Kazinczyjának” nevezett – 1817. március 11-én örökre elköltözött az elíziumi mezőkre. Feltehetőleg mindhárom kolozsvári joggyakornok elkísérte utolsó útjára a református temetőbe.

A három kolozsvári kancellista 6 hónapos gyakorlata 1817. április idusán véget ért. Miután letették az esküt, visszatértek Kolozsvárra.

Itt jegyeznénk meg, hogy élete két utolsó évében – tizenegy marosvásárhelyi céh felkérésére – Bölöni Farkas Sándor kapcsolatai felújultak Marosvásárhely városával. Ugyanis tizenegy céh pert indított a városi tanács ellen, és őt kérték fel a jog orvoslására. A pert több hónapig tartott, ez alatt többször fordult meg városunkban. Végül 1841 januárjában zárult le a per. A felpereseknek, azaz a céheknek megítélték a kártérítést, amit a Városi Tanácsnak kellett kifizetnie. Az ekkor súlyos beteg Bölöni Farkas Sándor elégedett volt.

1817 áprilisában visszatérve Kolozsvárra, Bölöni Farkas Sándort nagy öröme érte: az erdélyi királyi Gubernatóriumnál (Főkormánysház) rapidíjas jegyzői állást kapott. Megélhetése végre biztosított volt, de lelkiismereti vádak gyötörték, amiért munkájával az osztrák államapparátust szolgálta.

Az 1818-as esztendő még csak fokozta borúlátó életszemléletét: mecénása és jó barátja, Döbrentei Gábor 1818 nyarán végleg távozott Kolozsvárról, megváltván az Erdélyi Múzeum 1814 és 1818 között elvégzett főszerkesztői teendőitől. A folyóirat az első erdélyi magyar lap volt, amely céljával tűzte ki a nemzeti nyelv művelését, az oktatásügy előmozdítását, a nemzeti múlt nagy alakjainak példaképek állítását, az olvasás népszerűsítését és az irodalmi ízlés fejlesztését. Ebben boldogan közölte írásait Bölöni Farkas Sándor is. Megtiszteltetésnek tekintette. A folyóirat megszűnésével a köréje felzárkózó irodalmi körök is szétszéledtek.

Előbb említett könyve 395. oldalán Jancsó Elemér erről így írt: „Az Erdélyi Múzeum megszűnése után sokáig Bölöni Farkas Sándor írói és közéleti munkássága, lázas és önzetlen feladatvállalása az egyetlen hagyományokat fenntartó és jövőbe utat mutató írói szándék.” Ekkor írta naplójába Bölöni Farkas Sándor: „Itt csak ideákkal elektrizáltam magam, s ezekben ábrándoztam.” Betegsége (tüdőbaj) gyógyítására nem fordított gondot, de nemes jelleme és tenni akarása munkára sarkallta: 1817-ben átültette magyar nyelvre Fridrich Schiller *Don Carlos*-át, 1818-ban elsőként fordította magyarra Goethe *Az ifjú Werther szenvedései* című regényét. 1821-ben franciából fordított Victor Hugótól. Barátai, olvasva munkáit, elragadtatással köszöntötték kitűnő fordításaiért, de sem pártfogót, sem kiadót nem talált, így ezek a munkái kéziratban maradtak.

**„A tudás és tehetség
nem érvényesül, csak az
érvényesül, akit születése
vagy összeköttetése
visznek előre.”**

Álmodozó, útkereső fiatal lelke nem hagyta nyugodni! Vágyai magasba repültek... Pesten jogi vizsgát tett, hogy Bécsben lehessen joggyakornok, és az erdélyi Báróczi Sándor és Bessenyei György példáját követve bejusson a magyar testőrgárda soraiba, de nem járt sikerrel, tervei kudarcba fulladtak. Ekkor jegyezte le naplójába: „A tudás és tehetség nem érvényesül, csak az érvényesül, akit születése vagy összeköttetése visznek előre.”

Visszatérve Kolozsvárra a Kancellárián ötödosztályú írnokként alkalmazzák.

(Folytatjuk)

Karácsonyi Károly |

A Nagykároly és Vidéke újság története

Kétségtelen, hogy a 19. század végén a nagykárolyi nyomdaipar fellendüléséhez pontosan a nagyszámú helyi újság megjelenése szolgáltatott alapot. Az ekkor már több mint száz éve működő Gőnyei József nyomdája még megérte ezt az időszakot, ugyanis az első helyi folyóirat pontosan az ő nyomdájából került ki 1871-ben *Népiskolai Lapok* címmel. Ezt aztán számos más helyi sajtótermék követte.

László Gézáné 29, Nagykárolyhoz köthető újságot ismertet. (9.) Ha figyelembe vesszük a különböző nyelveken (magyar, román, német) itt megjelent ilyen jellegű nyomtatványokat, valamint az 1989-es politikai fordulat után különféle sokszorosítási technikával készült – főleg iskolai jellegű – újságokat, mai ismereteink szerint ezek száma 79-re tehető. Igaz, hogy mind az újabbak, mind a korábbi évtizedekben különböző címek alatt napvilágot látott ilyen típusú kiadványok közül többnek csupán egy-két száma jelent meg. Ma már sok korábbi, nagykárolyi újságból szerencsés esetben csak mutatóban lehet egy-két számot megtalálni.

A helyi hírlapírásban kezdettől fogva vezető szerepet játszó *Nagykároly és Vidéke* első száma, mint szombatonként megjelenő hetilap, 1884. szeptember 1-én látott napvilágot. Indulásakor mint társadalmi, majd rövidesen – profilját kiszélesítve – mint szépirodalmi és vegyes tartalmú sajtótermék lett nyilván tartva. A következőket az első lapszám-ból idézzük: „Célunk (...) A »Nagy-Károly és Vidéke« nem lesz politikai lap, hanem szigorú és szoros összeköttetésben kíván lenni a társadalommal, de a politikai eseményeket is képes lesz a társadalmi lapokhoz illő módon előadni. A »Híreink és hazai hírek« rovatában úgy városunk, mint ennek vidéke, s általában megyénk felölelve lesz, tárcánk és csarnokunk változatos és érdekes

olvasmányokkal lesz ellátva. Lesz közgazdasági rovatunk (...) A fővárosból úgy levelezőink, mint rendes munkatársaink lesznek, kik időközönként érdekes cikkekkal fogják e lapok hasábjait betölteni. Városunk, megyénk, de legfőképpen városunk Nagy-Károly, mint központ érdeke híven lesz képviselve.” (6.) A lap Nagykároly város hivatalos hirdetései közzé is lett. Első főszerkesztője Papp Béla volt. A kezdeti időszakban a munkatársak között Ecse-di Kovács Gyula színművész és Lauka Gusztáv író is tevékenykedett.

A további évtizedekben a lapról többen is publikáltak adatokat; itt megemlítjük Monoki István (7.), Lakatos Éva (8.), Benedek Zoltán (2.), László Gézáné – Szarka Ágnes (9.) és Karácsonyi Károly (4.) írásait.

Az ezt követő évtizedekben a lapnál dolgozó felelős szerkesztők, valamint főmunkatársak között mind helyi nyomdatulajdonosokat (Seper Kajetán, Sarkadi Nagy Zsigmond), mind paptanárokat (Rozmanits Timót, Fludorovics Ignác, Rédei Károly), de főleg a helyi hírlapirodalmat meghatározó személyiségeket (Adler Adolf, Kubinyi Bertalan, Schnébli Károly, Simkó Géza) találunk. Schnébli Károly, aki 1896-ban Kubinyi Bertalan mellett a lap főmunkatársa volt, egy Nagykárolyban megjelenő rövid kiadványban megírta a lap történetének tizenkét évét. (11.)

A lap felelős szerkesztője 1903-ban a következőket írta: „Ismerjük azon nehézségeket, melyekkel egy vidéki lap szerkesztése általában, s különösen ezen lapok szerkesztése jár. Ezek között a legelső és legfőbb az, hogy a szűkebb körben mozgó, városunk és vidéke érdekeit képviselni hivatott lapnak nehéz megtalálnia azon közéletet, hogy míg egyfelől a közjóra irányuló nézeteit mindenkor függetlenül és szabadon kell kinyilvánítania, másrésztől vigyáznia

A helyi hírlapírásban kezdettől fogva vezető szerepet játszó Nagykároly és Vidéke első száma, mint szombatonként megjelenő hetilap, 1884. szeptember 1-én látott napvilágot.

1922. szept. 28. Csütörtök.

Cens.: C. SORAN.

Careii-Mari (Nagykároly), 39. év, 49. sz.

NAGYKÁROLY

ÉS VIDÉKE

Megjelenik minden hétfőn és csütörtökön

Egy szám ára 1 leu

Az előfizetés ára:
Egész évre . . . 100 leu
Fél évre . . . 50 leu

Szerkesztőség:
Careii-Mari (Nagykároly)
Calea Victoriei (Széchenyi-utca) 36.

Kiadóhivatal:
Careii-Mari (Nagykároly)
Calea Victoriei (Széchenyi-utca) 16.

Nyitlár szavankint 1 leu

Hirdetések felvételnek
Gál könyvkereskedésben
és a Kőlcsey-nyomdában

kell arra, hogy azon kis köröknek, – melyekben mozogni, melyeknek irányt adni van hivatva, – különböző elemeit és érdekeit ne sértse.” (1.)

Ennek az újságnak az első számait tulajdonképpen a szatmári *Szabadsajtó* nevű nyomdában készítették. Rövidebben, 1884 októberétől e munkát átvette Litteczky Endre akkor még Nagykarolyban működő nyomdája. Aztán 1887-től a *Nagy-Károly és Vidéke* a Seper Kajetan által vezetett helyi tipográfiában készült, a 19. század utolsó éveitől kezdve pedig a Sarkadi Nagy Zsigmond intézetében nyomtatták. Ez a nyomda először az akkori főutcán (ma 1918. december 1.), az egykori Norma iskolával szemben lévő emeletes ház földszintjén (ma bútorüzlet) működött, majd 1906-ban átköltözött a zárda épületével szembeni emeletes ház (ma munkaügyi hivatal) földszinti termeibe. Sarkadi Nagy Zsigmond halála után, 1909-től ez a hírlap az újonnan alakult Petőfi Nyomda Részvénytársaságnál készült több mint egy évtizeden keresztül.

Az újság terjedelme, amely kezdetben 4–6 lapnyi volt, közben többször is változott, sőt 1907 januárja és 1908 májusa között a *Nagykároly és Vidékéhez* csatolva megjelent mellékletként az *Iparosok Lapja* is. Ez volt a Nagykarolyi Ipartestület hivatalos közlönye, amely Simkó Aladár felelős szerkesztő irányítása alatt állt, és ez szintén a Sarkadi Nagy Zsigmond-féle helyi nyomdában készült.

A nagykarolyi hírlapkiadás legtermékenyebb időszaka a 20. század első két évtizedére tehető, amikor ebben a városban 26 különböző ilyen jellegű nyomtatvány látott napvilágot. Ezek közül vezető szerepe a *Szatmármegyei Közölny* mellett továbbra is a *Nagykároly és Vidékének* volt. A lap hasábjain átfogó képet kapunk az 1887-es tűzvészt követő újjáépítésről. Kiemelt helyet kapott az új középületek építése: városi fürdő,

„indóház” (vasútállomás), villanytelep, valamint az 1907-ben megnyitott városi színház. Az iskolák tevékenységét rendszeresen bemutatták az évenként megjelenő értesítők ismertetésével. A városi kulturális élet állandóan szerepel a lap hasábjain: emlékünnepek (Arany János, Ady Endre), szobor- és emléktábla-avatások (Kossuth Lajos, Kőlcsey Ferenc, Petőfi Sándor), színházi előadások, kiállítások (Feszty Árpád, Csók István, Kézdi-Kovács László 1911-ben), városi zeneiskola és cigányzene. A neves írók és költők (Ady Endre, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór) írásai mellett megjelentek itt a helyi szerzők novellái is. De helyet kaptak tudományos jellegű cikkek is (mint például a nagykarolyi Bobáld mellett végzett ásatások), visszapiantások történelmi eseményekre (Rákóczi-féle szabadságharc, 1848), sőt természetvédelmi problémák is (Ecsedi-láp lecsapolása). Ugyanakkor átfogó képet kapunk a helyi sportélet beindulásáról, amelynek fontosabb mozzanatai: a vívó és tornaklub tevékenysége a századfordulón, amit időrendben az Atlétikai kör 1909-ben, valamint a NAC (Nagykarolyi Atlétikai Club) 1910-ben történt megalakítása követett.

Az 1919-es év mozgalmasan kezdődött a nagykarolyi lapkiadásban. Előbb a nyomdászok alakítottak szakszervezetet, amelyet aztán a Petőfi nyomdában sztrájk követett. A Tanácsköztársaság alatt történekről a helyi *Népakarat* című újság vezércikke adott megrázó helyzetképet: „A sajtóügyi népbiztos utasítására a direktórium a Nagykarolyban lévő nyomdákat, újságok kiadóhivatalait és a szerkesztőségeit zár alá vette. A nyomdák és újságok vezetésének ellenőrzésére népbiztosokat rendelnek ki.” A Petőfi nyomda, ahol a *Nagykároly és Vidékét* is nyomtatták, dr. Balázs József „elvtárs” ellenőrzése alá került. „A lapon sem a nyomda, sem a kiadóhivatal neve nem szerepelhet.” (5.) Ez az

áldatlan állapot Nagykarolyban néhány hétig tartott.

Az államfordulat után a lap felelős szerkesztője Gál Samu, főszerkesztője pedig Ádám Ferenc (1924–1926), Benedek Sándor (1926), majd Berei Géza (1930–1931) lett.

A *Nagykároly és Vidéke* a két világháború közötti időszakban hetente, illetve heti két alkalommal látott továbbra is napvilágot a helyi Kőlcsey nyomdában, abban az utcában, amely ma a híres költő nevét viseli; pontosabban a 4-es szám alatti épületben (itt jelenleg kozmetikai szalon és fodrászat működik). Ekkori laptulajdonos és kiadó Gál Samu volt.

A nagykarolyi hírlapkiadás legtermékenyebb időszaka a 20. század első két évtizedére tehető: ezekben az években 26 különböző ilyen jellegű nyomtatvány látott napvilágot.

A következőket az *Egyenlőség* című zsidó politikai hetilap egyik 1934-ben megjelent lapszáma írta a *Nagykároly és Vidéke* akkori kiadójáról és egyben főszerkesztőjéről: „Foglalkozása: könyv- és papírkereskedő, főszerkesztő és kiadó, riporter, vezércikkíró, színikritikus, rendőrségi és törvényszéki tudósító és – vádlott. Nemrég szabadult ki a kolozsvári hadbíróóság börtönéből, ahol államellenes cselekedetek miatt töltötte ki becsülettel hosszabb büntetését. Örökösen bajai vannak. Hol házbérhátralék miatt akarják kilakoltatni szerény otthonából, hol reggeltől estéig kell összeszereznie azt a pár leit, ami nélkül a nyomda nem hajlandó

Szombathely, 1940. szeptember 20.

Próbú 3 Lel

CAREI, Anul 37. Nr. 2

SZABAD SZÓ

(CUVÂNTUL LIBER)

Próbú abbonementului:
pe un an 300 Lei
pe o săptămână 60 Lei

Redacția și Administrația
CAREI, Str. A. Vlahu 1.
Telefon: Nr. 128

Numărul de înscriere în Registrul
publicațiilor periodice. Tri-
bunulul Zăricu, Dec. 1304-1938.

Director și redactor șef:
GÁL SAMU

Abonamente se plătesc
anticipat

NAGYKÁROLY ÉS VIDÉKE.

5

IPÁROSOK LAPJA

A Nagykárolyi Ipartestület hivatalos közlönye.

kiszolgáltatni az ötvenegy éves múlt-
ra visszatekintő *Nagykároly és Vidéke*
kinyomott példányait. Igazi hős ez a
Gál Samu, a hősöknek abból a fajtájá-
ból való, akik előtt tisztelettel kell kalap-
pot emelni minden embernek... Elha-
gyott, szomorú park szögletében áll egy
néma ház. Boltok redőnyei húzódnak
meg mind a három frontján. Ennek a
háznak a közepén van a Gál Samu üzle-
te. Könyv- és papírkereskedés, kölcsön-
könyvtár és délidőben – kaszinó. Külö-
nösen hetivásáros napokon. A környék
intelligenciája itt találkozik össze. Itt
cserélik ki a pletykákat, itt mesélik el
a legfrissebb vicceket, de – nem vásá-
rol senki... Könyvet sem vásárol senki
(...) Ha nagyrítkán mégis vevő jön a
boltba, az a kölcsönkönyvtárból viszen
el néhány könyvet. A könyvkereske-
dést reprezentáló pult mellett keskeny
nyílás vezet egy picinyke, ablak nélkü-
li szobába. Voltaképpen nem is külön
szoba ez a nyílás. Deszkafal választja
el az üzlettől. (...) ez a kis szoba a szer-
kesztőség. (...) Két bicegő lábú asztal
áll egyfolytán mellett. Rozsdás rajzszögek
tintaformos pakolópapírost tartanak az
asztallapokon... Két ócska írógép áll
az asztalokon, egyikén se lehet leírni
két épkezláb mondatot... Ennyiből áll a
Nagykároly és Vidéke szerkesztőségének
és kiadóhivatalának egész inventárja.
És mindezen túl a Gál Samu. Az egész
környék Samu bácsija. A lap fején az

áll, hogy »megjelenik minden hétfőn
és csütörtökön«, de a *Nagykároly és Vi-
déke* csak minden hétfőn jelenik meg.
És néha bizony megvirrad a szerda is,
amíg eljut az előfizetőkhoz. Technikai
akadályok miatt. Ez a »technikai aka-
dály« abból áll, hogy Samu bácsinak
hétfőre nem gyűlt össze az a pár száz
leije, aminek ellenében a nyomda kiad-
ja a már kinyomott példányokat.

Előfordul azután az is, hogy hatalmas
szál rendőr, fekete báránypőr kucsmá-
val a fején, állít be a szerkesztőségbe. –
Domnyule Samu – mondja – gyerünk az
ügyészségre! Avagy: – Domnyule Samu.
A kvesztor úr hivatja. És ilyenkor dom-
nyule Samu magára kapja vékony kabát-
ját, fejébe nyomja a kopott kalapot és in-
dul az ügyészségre, vagy a rendőrségre.
Néha visszajön, a legtöbb esetben ottma-
rad... Hol hosszabb, hol rövidebb időre...
A boltot elvezeti a lánya, a Lilike. Hetek
múlva aztán hazajön. Megfogyva, pisz-
kosan, a börtön mocskával, leül a pap-
pendeklivel megragasztott íróasztal mel-
lé és az elrontott nyomtatványok hátulsó
felére megírja újabb cikkeit. Keveset be-
szél, csak elfáradt szemei csillognak a
cvikkere mögött... mindenki megszokta,
hogy Samu bácsi nem tud pénzt kérni,
az emberek tudják, de nem veszik tudo-
másul, hogy Samu bácsinak is kell élni,
és amikor délidőben vicceket mesélnek
a boltjában, elvárják, hogy Samu bácsi is
mosolyogjon és viccnek veszik azt is, ha

– az előfizetési pénzt meri kérni... Hét-
száz előfizetője van a *Nagykároly és Vidé-
kének* és minden héten háromszor eny-
nyi ember olvassa el, amit a Gál Samu az
újságban megír. Mert ez az ember írni is
tud, a mondatai tele vannak hittel, intel-
ligenciával, reggeltől estig riportra jár a
szerkesztő úr, küldi a cikkeket Szatmárra,
Kolozsvárra, fanatikusa az igazságnak
és kopott ruhája alatt nemesen érző szív
dobog. És Samu bácsi hős is!

Könnyű dolog a magyar igazság-
ról prédikálni itt Pesten, de nehéz na-
gyon, ott túlnan a végeken... Ahol a Gál
Samu és a többi Gál Samuk prédikálnak
és szenvednek a hitükért... Könnyű do-
log gyöngyöző poharat magára tartani
bankett asztalok fehér terítéke mellett,
de nehéz nagyon odaállni a hadbírószág
elé és lemenni villogó szuronyú börtö-
nőrök előtt a dohos cellába... Ezért mon-
dom én azt, hogy: a Gál Samu hős és
megérdemel minden tiszteletet, ami a
hősöknek kijár.” (10.)

A magyar helynevek használatának
betiltása nyomán 1936 januárjában új
címmel – *Szabad Szó* – jelent meg a lap,
ami 1938 márciusától *Szabad Szóra* (*Cu-
vântul Liber*) módosult. Az ebből az idő-
szakból ismert utolsó példány – 58. évfolyam,
29. szám – 1940. augusztus 20-án
jelent meg, de nincs kizárva, hogy még a
következő évben is nyomtatták.

Az 1989-es politikai változások nyo-
mán feléledő hírlapirodalom szele – no

A hetilap fejléce 2014 és 2019 között

meg Silimon-Várdai Zoltán akarateréje – a *Nagykároly és Vidéke*t is életre keltette. Az új évfolyamának első száma 1994. szeptember 22-én látott napvilágot, közéleti hetilapként. Az első lapszámokban egyebek között a következőket olvashatjuk: „Több, mint egy évszázad után a régi címmel és új körülmények között indítunk hetilapot. Bevallott szándékunk tehát, hogy folytatjuk a nagykarolyi hírlapírás legjobb hagyományait, amelyet hozzáigazítunk századvégünk alakuló, izgatott világához. (...) Régióinkban változásunknak és változtatásunknak nyitott fóruma lehet ez a folyóirat. De ennél több is: önazonosságunk része, magyarságunk tömbjellegének bizonyítéka, a ránk leselkedő szórványosodás késleltetője. Mivel kultúrák és népek találkozásának határán élünk, folyóiratunknak vállalnia kell a közeledés és a közelítés sokszor nem könnyű feladatát is. Külön is beszélnünk kell arról, hogy folyóiratunk az RMDSZ kiadványa. Szellemiségében és nézeteiben azt az elvet követi tehát, amelyet érdekvédelmi szervezetünk dolgozott ki a romániai magyarság számára. Viszont fenntartjuk magunknak azt a jogot, hogy az RMDSZ politikájához és nézeteihez kritikusan viszonyuljunk. (...) Természetesen a nagykarolyi és a környékbeli valóság szolgáltatja majd a folyóirat anyagának legnagyobb hányadát, de alkalomadtán hozzá szeretnénk szólni az ország és a nagyvilág dolgaihoz is, hiszen része vagyunk mind a kettőnek.” (12.)

2001-ig az RMDSZ adta ki a lapot, ezt követően a Nagykaroly és Vidéke Kulturális Egyesület. (Asociația Culturală Nagykaroly és Vidéke.) A lap főszerkesztői a következők voltak: Végh Balázs-Béla (1998 januárjáig), Silimon-Várdai Zoltán (2001 szeptemberéig), Nyíri Gabriella (2002 áprilisáig), Babos Krisztina (2002 augusztusáig), Konglovits Éva (2003 augusztusáig). 2001 szeptembere és 2003 augusztusa között nagymértékben csökkent a példányszám. Hermann Imre 1994-től 2016 májusában bekövetkezett haláláig

munkatársa maradt az újraindult lapnak. 2003 augusztusa előtt rövidebb ideig munkatársak voltak: Gui Angéla, Veres J. István, Ráduly Andrea, Tótos Tímea. Párhuzamosan a lap megjelenésével 1996-tól 2001-ig Silimon-Várdai Zoltán szerkesztésében évente megjelent a *Nagykaroly és Vidéke Évkönyv*. (Összesen hat ilyen évkönyv látott nyomdafestéket.)

2003 szeptemberétől 2019-ig végéig főszerkesztő (és egyszemélyes szerkesztőség) Boros Ernő.

A következőket a lap egyik, 2011-ben megjelent vezércikkéből idézzük: „Lapunk egyik terjesztője újságolta nemrég alulírottaknak. Nála jó ideje minden csütörtök délelőtt megjelenik ugyanaz az ember, és így szól: — »Kérem a szabad sajtót!« Lapterjesztőnk ilyenkor magától értetődő módon átnyújtja neki a *Nagykaroly és Vidéke* legfrissebb példányát, mert tapasztalatból tudja, hogy az illető a »szabad sajtó« gyűjtőnévvel ezt az újságot illeti. Egyik ilyen alkalommal lapterjesztőnk megkérdezte, miért használja éppen ezt a kifejezést. Olvasónk, ha nem is éppen így megfogalmazva, de a lényegre tekintve a következőket válaszolta: – A többi újság mintha szándékosan nem foglalkozna az igazság kimondásával, ha kényes kérdésekről van szó, ez meg egyenesen keresi az ilyen témákat. A *Nagykaroly és Vidéke* nem kerülgeti a forró kását, nevének nevezi a dolgokat, sokkal bátrabban, szókimondásban ír, mint más lapok. Számomra ezért szabad sajtó – ellentétben azokkal az újságokkal, amelyek óvatosságból, különböző megfontolásokból elhallgatnak dolgokat, úgy tesznek, mintha nem vennék észre az olyan visszasságokat, amelyekkel foglalkozni rájuk nézve kellemetlenséggel járhat.” (3.)

A cikk szerzőjét, Boros Ernőt a következő években főszerkesztőként és újságcikkek szerzőjeként egyes román sajtóorgánumok részéről heves támadások érték, sajtóperekben volt alperes és felperes.

A lapot 2020 januárjától új munkatársak szerkesztik.

Megjegyzendő, hogy a lap új évfolyamait már nem Nagykarolyban, hanem más városokban nyomtatták. Jelenleg ez a lap a kolozsvári Garamond nyomdában készül.

Összegezve a *Nagykaroly és Vidéke* kezdettől máig megjelent évfolyamainak számait, azt látjuk, hogy ez az újság mostanáig 82 éven keresztül jutott el az olvasók táborába, ami egy vidéki lap esetében igen komoly időtartamnak minősíthető.

2018 januárjában szintén a Nagykaroly és Vidéke Kulturális Egyesület égisze alatt a világhálón rövid ideig megjelent egy *Nagykaroly és Vidéke* online felület is. Bár a kiadó és a név ugyanaz volt, utóbbit és a nyomtatott újságot más-más személyek szerkesztették, és tartalmuk is teljes egészében különbözött.

Az újság évfolyamai közül az 1884 és 1919 közötti időszakban megjelent lapszámok kollektívái Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárban és Debrecenben található, míg az 1923 és 1939 közötti időszak példányait a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár őrzi. A Szatmár Megyei Múzeum, Könyvtár és Levéltárban csak szórványos példányok találhatóak, míg a nagykarolyi intézményekben hírmondója sem maradt.

Jegyzetek

1. Adler Adolf, *A tisztelt olvasóhoz, Nagykaroly és Vidéke*, 1903. január 1.
2. Benedek Zoltán, *Nagykaroly kultúrtörténete. Otthonom Szatmár megye, Szatmárnémeti* 2000.
3. Boros Ernő, *Nagykaroly és Vidéke = „a” szabad sajtó?, Nagykaroly és Vidéke*, 2011. december 8.
4. Karácsonyi Károly, *A Nagykaroly és Vidéke újság története dióhéjban, Nagykaroly és Vidéke*, 2018. november 25.
5. *Kommunizálják a nyomdákat és újságokat, Népakarat*, Nagykaroly, 1919. március 30.
6. Bródy Lajos, Görbe Geyza és Litteczky Endre, *Mélyen tisztelt olvasóközönség, Nagykaroly és Vidéke*, 1884 január 1.
7. Monoki István, *A magyar időségi sajtó, a román uralom alatt, 1919–1940*, Budapest 1941.
8. Lakatos Éva, *Magyar irodalmi folyóiratok*, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1972–(1979)–2000.
9. László Gézáne – Szarka Ágnes, *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye sajtóbibliográfiája (1845–2000)*, Nyíregyháza 2002.
10. Pál Jakab, Samu bácsi, a hős, *Egyenlőség*, Budapest, 1934. március 10.
11. Schnébli Károly, *A Nagy-Károly és Vidéke története*, Nagy-Károly, Sarkadi Nagy nyomda, 1896.
12. Újra, *Nagykaroly és Vidéke*, 1994. szeptember 22.

Csáki Rozália |

A kincsesektől a hagyományosokhoz

Itthon vagy/és otthon? – ezt a kérdést szoktuk körüljárni a lapuk által szervezett Régiók bemutatkozása elnevezésű rendezvények záró mozzanataként szervezett kötetlen kerekasztal beszélgetéseken. Tanulmányaik, szakmai pályafutásuk, vagy az ezzel kapcsolatos kihívások révén Kolozsvárra érkezett, itt megtelepedett, de innen hazament székelyföldiek is megosztják véleményüket a hallgatósággal ezeken a beszélgetéseken, ki-ki a maga elképzelései, illetve a hollét kérdésére adott vagy adható válasz(ok) függvényében magyarázva álláspontját.

Az 1989. decemberi rendszerváltozás óta Székelyföldről Kolozsvárra érkezett, és egyetemi éveit itt töltött egyre több fiatal döntött úgy, hogy nem tér vissza a szülőföldre, hanem a kincses városban marad. Mondhatni, ez a jobbik eset, hiszen az oklevél megszerzése után sokan a határokon túl próbáltak/-nak új megélhetést teremteni maguknak, esetleg családjuknak. De olyanok is akadnak, akik tanulmányaik befejeztével – ha próbáltak is gyökeret eresztetni Kolozsváron – mégis úgy döntöttek: hazatérnek a szülőföldre. A *Művelődés* ez utóbbi jelenséget szeretné ankét révén körüljárni. Egyebek mellett arra vagyunk kíváncsiak: mi készteti a Székelyföldre hazatérőket Kolozsvár elhagyására; milyen előnyt látják annak, hogy az Erdély fővárosa nyújtotta lehetőségekkel és kihívásokkal szemben mégis a szülőföldet választották; miben látják a kolozsvári és a székelyföldi társadalom közötti különbséget; egyszerűbben: miért csábítóbb a kolozsvárinál a szülőföld világa?

B

ár jómagam szítás vagyok, azaz székelykeresztúri születésű, a 8. osztály után felkerültem Udvarhelyre, a tanítóképzőbe. Szárnyakat bontottam, és kirepültem. Ekkor vette kezdetét számomra a nagy világ felfedezése, és ekkor kaptam meg a „civil önszerveződés vírusát”. Amióta az eszemet tudom, közösségi ember vagyok. Gyermekkorunkat a tömbházunk udvarán közel negyven fiatal között töltöttük, csupán tízéves korszak volt a társaság legkisebb és legnagyobb gyermekei között. A meghatározó örömeim is a színjátszó körhöz, a kórushoz, majd a diáktanácsos tevékenységeimhez kötődtek. A bennem élő kíváncsiság és tanulmányvágy vezetett Kolozsvárra, ahol filozófiát tanultam. Jó mókának tűnt, hogy részt vegyünk egy keresztúri jó barátommal a városi gólyabálon, amit aztán meg is nyertünk, és innen egyenes volt az út a KMDSZ felé. Sok lelkes, értelmes, akaró fiatalal ismerkedtem itt meg. Az oktatási programokkal foglalkoztam a diákszövetség berkeiben. Az itt kötött barátságok, tapasztalatok vezettek oda, hogy

az egyetem padjait el se hagytam, és meghívást kaptam, hogy csatlakozzak az akkor induló Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány (ERMACISZA) csapatához. Az egyetemre is visszahívtak, hogy szeminarizáljak. Az a szak, amiben segítségemet kérték, a filozófia igen elvont világával foglalkozott. A magam gyakorlatorientáltsága a cselekvés felé küldött. Az ERMACISZA berkeiben sokféle cselekvésre nyílt lehetőség. Irodavezetés, konferenciák és képzések szervezése, majd a *Civil Fórum* lap szakmai szerkesztése mind-mind ennek a munkának köszönhetően vált az életem részévé. A nagyváros zaja sosem volt számomra impozáns. Az épületei, a kultúrája lenyűgöző, de a hétköznapi zaja, a buszokon és a tömegekben töltött idő nem tetszett sosem. Hiányzott a természet közelsége, a békésebb, nyugodtabb élettempó és az emberközeli kapcsolatok.

Az egyetem elvégzése után még két évet Kolozsváron dolgoztam. Aztán egy magánéleti fordulat következtében hazaköltöztem. A *Civil Fórum* lap

Csáki Rozália. Józsa Levente felvétele

A Székelyudvarhelyi Közösségi Alapítvány szervezésében lebonyolított Critical Mass a biztonságos biciklizást szükségességére hívja fel a figyelmet. Forrás: a SZKA közösségi oldala

szerkesztését hoztam magammal, és visszaültem az egykori ifjúsági szervezet irodájába, ahol örömmel adtak nekem helyet. Elég rövid idő alatt a Civitas Alapítvány székelyudvarhelyi csapatának lettem tagja, ahol vidékfejlesztéssel, közösségfejlesztéssel és civil társadalom építésével foglalkoztam. Itt ismerkedtem meg egy amerikai önkéntessel, akivel 2007-ben létrehoztuk Románia első Közösségi Alapítványát. 2011-től ennek az alapítványnak vagyok az ügyvezetője.

Emberközelibbek itt a hétköznapiak. Közelebb állunk, és könnyebben meg tudjuk szólítani egymást, mint a nagy városban. Szeretem az ismerős arcokat, a naponta összeköszönő mosolyokat.

Kolozsvárra visszajártam még egy közösségfejlesztés témájú mesterit elvégezni. Kintlakóként olyan idős párhoz kerültem, akiket mai napig szinte nagyszüleimnek tartok. Van pár igen értékes ember számomra, akik Kolozsváron élnek. Így ma is kötődöm a városhoz, de nem vágyódom vissza. Nem az az élettér, amit magamnak és a családomnak választanék. Hat éve falun élünk a családommal. Még Udvarhelyről is jólesik hazaérkezni, friss levegőt szívni és érezni, hallani a természet

lúktetését. Azt érzem, hogy a tiszta gondolatokhoz, a megnyugváshoz, a belső békémhez erre a természetközelségre van szükségem. Áldás, hogy ilyen helyen élhetek. Nem érzem, hogy bármit is veszítettem volna azzal, hogy hazaköltöztem. Az az értékrend és küldetés tudat, ami bennem él, ugyanúgy ki tud bontakozni itt, Udvarhelyszéken, mint akár Kolozsváron. Erőt és hitet szeretek adni a cselekedni akaró, a közös jó érdekében tette kész embereknek. Kapcsolatokat építetek, a párbeszéd hídjait, és a közös cselekvés útjait. Szeretem megmutatni, hogy lehet és érdemes együtt cselekedni. A kisebb civil

szervezeteknek itt nagyon kell a segítség. És akad bőven teendő. Van kihívás. Kapcsolódom ugyanakkor országos és nemzetközi mozgalmakhoz is. Vágyom arra, hogy tanuljak, fejlesszem magam, hogy még jobban tudjak segíteni. E tekintetben néha kicsi Udvarhelyszék. De ilyenkor elmegek egy-egy konferenciára, képzésre, legtöbbször külföldre, és igyekszem hazahozni, itthon alkalmazni az ott látottakat, tanultakat. Talán Kolozsvár e tekintetben többet és könnyebben elérhetően ajánl az ott élőknek.

Udvarhely azonban nem egy csendes, poros kisváros. Gazdag programkínálata van. A hiányok pedig cselekvésre készítetnek bennünket, hogy akár civil szervezetekként, akár vállalkozókként többet tegyünk. A vállalkozói és a civil szféra is igen színes és gazdag itt Udvarhelyszéken. A jó irányú és fenntartható fejlődés azonban folyamatos kihívás számunkra. Emberközelibbek itt a hétköznapiak. Közelebb állunk, és könnyebben meg tudjuk szólítani egymást, mint a nagy városban. Szeretem az ismerős arcokat, a naponta összeköszönő mosolyokat.

A közeli dombok és hegyek igazán a szülőföldem. Az apai nagyapám nótafa volt. Sok népdalt tanított édesanyámnak, és ő is nekünk. A család megtartó ereje, közelsége is igen fontos számomra. Gyermekeimbe is ezt oltom. Szárnyalásra készítetem őket, de arra is törekszem, hogy erős gyökereik legyenek.

Az SZKA Városi Kaláka nevű programját a múltunkban gyökerező hagyományra építette, az önkéntesen végzett kölcsönös segítségnyújtásra.

Csirák Csaba |

Szakadt lelkek foltozója

Szvorák Katalin szatmárnémeti vendégszereplése

Tóth-Páll Miklós Bánffy Miklós és Ezüstenyő-díjas színművész, az Ady Endre Társaság elnöke és csapata tizennégy alkalommal ajándékozott meg bennünket a Magyar Kultúra Hete rendezvénysorozattal. Ennek köszönhetjük, hogy Szvorák Katalin Kossuth-díjas énekes 2020. január 24-én harmadik alkalommal lépett fel Szatmárnémetiben. Évekkel ezelőtti első vendégszereplése másfél órással valósulhatott meg, ami mindnyájunkban szégyenteljes emléket hagyott: a hangverseny előtt a Dinu Lipatti Állami Filharmónia biztonsági őrökönkénti gázzal fújta be a termet, így akart megvédeni bennünket a felvidéki származású művész fellépésétől. A terem kiszellőztetésének és a közönség kintartásának köszönhetően mégis megtarthatták az előadást. A következő alkalommal Kudlik Júliával már a Szakszervezetek Művelődési Házában nem volt gáz, de volt nagy siker és sok taps.

2020. január 23-án Nagykárolyban, a Városi Színházban *Dalüzenet* című összeállításával lépett fel Szvorák Katalin. Másnap Szatmárnémetiben a *Közép-európai életérzés* című koncertjével szerepelt. Nem lehet tudni, hogy a címösszetételben szereplő „európai” szó tekintélye, vagy a biztonsági őr leváltása volt az oka, de ezúttal nem volt önvédelmi gáz, és a művésznő fellépése nagy sikert aratott. Kísérői: Cserta Balázs (jazz-szaxofon, népi fúvós hangszerek) és Szabó Dániel cimbalomművész volt.

Szvorák Katalin hét témakörből állította össze műsorát: I. *Elvágódás-hazagondolás*, II. *Havas tavasz*, III. *A Teremtés dicsérete*, IV. *Stafírun*, V. *Huszita vándordallamok*, VI. *Határmezsgyén*, VII. *Esti dal*. Az összeállítás alaposabb vizsgálatából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Monarchiára emlékeztető életérzéseket kavart fel az összeállítás. Ez elsősorban azzal a gyűlölethiánnyal volt észlelhető ezen az estén, ami Trianon óta még erőteljesebben jelen van a Kárpát-medence népeinek érzelmvilágában. Észre kellett vennünk, ezen az estén sem az önvédelmi gáz, sem a gyűlölet nem volt jelen a Dinu Lipatti Állami Filharmónia termében. Szvorák Katalin megmutatta, hogy ebben a különböző népek kultúrájával színezett világban a gyűlölet nem győzhet.

A művészek már megtették az első lépéseket azzal, hogy egymásra hatottak, és megjelentek a kultúrák közötti vándordallamok. Ez a terület a népzene, az előadóművész számára még sok lehetőséget rejteget. Bartók példájára – mint szerkesztő és mint előadóművész – éppen Szvorák Katalin tette meg az első lépéseket ezen az úton. Felcsillantak a szemek, amikor ugyanaz a dal jelent meg lengyel, magyar, szlovák nyelven. A *Zöld erdőben, sík mezőben sétál egy madár* című népdalt a nagykállói rabbi bevette az izraelita egyházi énekek körébe. A magyar-chaszid példához hasonló vándordallamokat hozott a művésznő ezen az estén.

Cserta Balázs, Szvorák Katalin és Szabó Dániel a szatmárnémeti színpadon

Szvorák Katalin

Visszaemlékezve gyermekkorára írja a falusiakról: „Együtt éltek a szó szoros értelmében Istenükkel”. Milyen nagy és mégis milyen egységes ez a Kárpát-medence! Lieb József kanonok szülőfalujáról, Kaplonyról, így fogalmaz: „Nem volt kettős életünk, külön vallásos és külön profán. A szakrális áthatotta minden cselekedetünket.”

Itt most *A Teremtés dicsérete* című résznél időzünk el, mert ha szabad kiemelni egyet a hét dalcsoorból, ennek a katartikus ereje könnyekkel mosta tisztára a hallgatóság lelkét és szeméit. Nézzük a dalokat, amelyek kiváltképpen az említett katarzist: *Ki, mint Isten az eget* (görögkatolikus fényének), *Mérhetetlen Úr* (Assisi Szent Ferenc

Naphimnusza), *Mint a szép híves patakra* (42. zsoltár), *Járibon* (Szeferd asztali ének), *Amilyen magasan van az ég* (103. zsoltár), *Csillagoknak teremtője* (evangelikus ének).

Hogyan tette tisztába lelkeinket Szvorák Katalin? Nem száguldott és nem vágatott keresztbe-hosszába a színpadon. Füst, vetített kép és más cirkuszi kellék nélkül egyszerűen jelen volt Cserta Balázssal és Szabó Dániellel, meg a hangszerekkel. A nézők kegyének eléréseért sem összekacsintás nem volt, sem trükköket nem dobtak be a művészek. Szvorák Katalin egyszerűen jelen volt, elegánsan, mégis egyszerűen, karakteresen, de feltűnési trükkök nélkül. Nem szerepelni akart, nem önmagát akarta megkedveltetni. Ő vallott, de úgy, hogy hagyta életre kelni a dalokat. Közhelyesen azt mondják, lélektől lélekig szállt a dal. „A dalolás lelki kitárulkozás” – vallja a művésznő is. Akik a tremben voltak ezen az estén, megérthették és megtapasztalhatták az idézett mondat valódi üzenetét, milyen az, amikor a dal lélektől lelkekhez száll. És még annál is tovább „Hangjából árad a szépség, mely hallható bizonyítéka annak, hogy Földhöz is Éghez is tartozunk...” – írja Schmitt Pál. Igen, mondjuk ki, a hit jelenlétééről van szó! Ezt nem lehet eljátszani, nem lehet bemutatni, de lehet olyan őszinteséggel megélni, hogy leomoljanak a falak, a gátak, az előítéletek és akkor a lelkek szabadok lesznek a befogadásra.

Tiszta, világos, érthető és értelmezett szövegeklést kaptunk. Mintha erre külön hangsúlyt fektetne a művész, annak ellenére, hogy Ő dalolni ment fel a színpadra. A dalnak kettős csápjai vannak a hallgató irányába: értelmi és érzelmi üzenete. „Az embernek, mint örök értelemkeresőnek, spirituális igénye is van a hitre. A hit vigasz, mint ahogy a dal is az!” – vallja az énekesnő Simon Erikának *A dal vándora* című interjúkötetben.

Szvorák Katalinhoz írt levelében Orbán Viktor Babits Mihályt hívja segítségül „... a művész annyira szereti ezt a világot, amelynek lényege a változás (...), hogy sohasem elég neki; nem elég amennyit az Isten csinált, folytatni akarja.” Igen, ezen a januári estén, a Nemzeti Összetartozás Évében, Szvorák Katalin folytatta az isteni küldetést: „Szakadt lelket foltozni, foltozni! / tört szíveket drótozni, drótozni!” jött hozzánk.

Az előadás utáni ünneplésből úgy tűnt, nem kis hatékonysággal gyógyította lelkeinket.

A szatmárnémeti előadás közönsége. Képek: Repiszky Tamás

Csurka Alexandra-Ancuța,
Csurka Emese, Ranyák Roland Adalbert

„A végvárokon is lehet vitézkedni”

Zonda Attila hosszúmezői tevékenysége

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította *Hétköznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben nem kerültek az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességeikről, kiemelkedő tulajdonságaikról, átlagon felüli jellemvonásukról tettek tanúbizonyságot.

A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. Új, *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés szerkesztősége* a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Sz

ükség van hősökre. Nemcsak olyanokra, akik a csatatereken születnek, és akikkel a történelmekönyvek lapjain találkozunk, vagy esetleg egyéb lexikonokban, hanem szükség van hétköznapi hősökre is. Olyan emberekre, akik képességeikhez, tehetségükhöz mértén a közösség életének meghatározó tagjai lesznek, akik tevékenységükkel szebbé és jobbá formálják az adott közösség hétköznapijait.

Valószínűleg minden kisebb-nagyobb közösség rendelkezik legalább egy ilyen hétköznapi hőssel, legyen az pedagógus, lelkipásztor, polgármester, vállalkozó vagy „csak” egyszerű ember, aki azzal tűnt ki a többiek közül, hogy saját közösségét szem előtt tartva cselekedett, és ezáltal példaként állhat előttünk.

A mi hétköznapi hősünk zenetanár volt, aki a maga egyszerűségével, tenni-akarásával sokunk példaképe lehet. Dolgozatunkban a marosvásárhelyi születésű Zonda Attila (1950–1997) hosszúmezői tevékenységét szeretnénk bemutatni.

Hosszúmező

Hosszúmező (románul Câmpulung la Tisa) község Máramaros megyében. A Tisza bal partján elhelyezkedő

teraszos völgyben fekszik, északról a Tisza határolja, amely határt képez Románia és Ukrajna között. Keleti szomszédja Szarvaszó (Sarasău), nyugati szomszédja Szaplonca (Săpânța), délen pedig a Kőhát magaslatai határolják.¹ A község a Máramarosszigetet Szatmárral összekötő országút mentén található, Máramarosszigettől 12 kilométerre.²

Hosszúmezőt 1329-ben Hozyumezeu alakban említik először az irások, amikor is I. Károly (Károly Róbert) király Hosszúmező, Técső, Huszt és Visk településeknek olyan fontos kiváltságokat adott, mint például a szabad költözködés, a szabad előjáróválasztás joga, a főispán hatósága alóli mentesség, valamint az ültetvények, az irtások létesítésének joga. Vagyis 1329-ben Hosszúmező koronavárosi rangot kapott.³ Az iratok tanúsága szerint az akkori lakosság magyarokból és szászokból állt, erre utal a régen gyakori Szász családnév is.⁴

A sorozatos árvizek miatt a község többször is áttelepült. A régi központ valószínűleg a 13. vagy 14. század elején épült református templom környékén lehetett. A templom 1778-ban leégett, újjáépítését 1798-ban fejezték be.⁵ A középkori város lakosainak alapfoglalkozása a földművelés és az állattenyésztés volt,

... szükség van
hétköznapi hősökre is.
Olyan emberekre, akik
tehetségükkel
szebbé és jobbá formálják
az adott közösség
hétköznapijait.

Zonda Attila (fent, középen) és a Ricercar zenekar

de sokan dolgoztak a sórakodóhelyeken is, hiszen a máramarosi sóbányákból (Aknasugatag, Rónaszék, Aknaszlatina) kibányászott sótt itt rakták tutajra, és innen szállították tovább.⁶

A református templomon kívül megemlíthetjük még az 1911-ben felszentelt római katolikus templomot is, valamint az ortodox (1948-ig görögkatolikus) templomot, amelynek oltárán az 1700-as év olvasható, azonban építésének pontos ideje nem ismeretes.⁷

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Hosszúmező lakossága 2485 főből állt, ebből 1684 magyar, 589 román, 90 roma, 20 ukrán nemzetiségű volt, további 92 lakosról pedig nem áll rendelkezésre adat.⁸

Felekezet szerint a lakosság reformátusokra, római katolikusokra, görögkatolikusokra, ortodoxokra, Jehova tanúira, hetednapos adventistákra, régi rítus szerinti keresztényekre, evangéliumi keresztényekre tagolódik.⁹

Az a tény, hogy Hosszúmező hosszú évszázadokon keresztül koronavárosnak minősült, rányomja bélyegét a falu mai arculatára is. Rendezett utcái, lakóházai polgári jellegűek. Ez a polgári jelleg mutatkozik meg az emberek életvitelében, életfelfogásában is. S habár a falu nem rendelkezik sajátos népviselettel, népszokásokkal, mégis a művelődési igény erős, ezt példázza az is, hogy már 1942-ben művelődési ház épült a faluban.¹⁰

Ebbe a környezetbe helyezték 1972 őszén a frissen diplomázott zenetanárt, Zonda Attilát, aki itt élt és dolgozott 18 éven át.

Ki volt Zonda Attila?

Zonda Attila 1950. augusztus 2-án született Marosvásárhelyen. Édesapja Zonda Jenő kereskedő, édesanyja Talán Szeréna tisztviselő volt. Szülei kétéves korában elváltak. Tanulmányait szülővárosában, Marosvásárhelyen végezte: előbb a 4-es számú általános iskolába járt, majd a zeneiskolába, végül a Bolyai Farkas Líceumba, ahol 1969-ben érettségizett, majd ebben az évben sikeresen felvételizett a Pedagógiai Főiskola Zene Fakultására, ahol 1972-ben tanári oklevelet szerzett. 1972 őszén a Máramaros megyei Hosszúmezőre helyezték, ahol 18 évig zenetanár, ezzel párhuzamosan Máramarossziget és Nagybánya zenei és kulturális életének aktív alakítója is volt.¹¹

Az 1989-es rendszerváltás az ő életében is fontos fordulatot hozott. Alapító tagja lett a máramaroszigeti RMDSZ-nek, majd megalakította a Gutinon túli területi szervezetet is, amelynek elnökévé választották. 1990 és 1992 között a máramarosi magyarság képviselője volt Románia Parlamentjében. Erről az időszakról rádióadásban számol be a *Báronyszékek és hangulatok* című rovatban.¹² 1992-ben családi okok miatt hazaköltözött Marosvásárhelyre, és súlyos betegsége után, 1997. április 4-én hunyt el szülővárosában.¹³

„Csak azért imádkoztam az én Istenemhez, hogy hozzon haza Erdélybe, és köszönöm neki, hogy meghallgatott” – mondta halála előtt néhány nappal Zonda Attila. Ahogy tettei is bizonyítják,

úgy ezek a szavak is alátámasztják azt, hogy a kitartás, a megmaradás, az itthonmaradás mennyire fontos szerepet játszott az ő életében.¹⁴

Zonda Attila hosszúmezői tevékenysége

„Mintha a történelem ködéből, az idő ósrengetegéből lépett volna elő...”¹⁵ – írja Beke György a *Boltívek teherbírása* című könyvében Zonda Attiláról, és így emlékeznek rá egykori diákjai, kollégái is.

Megjelenése, kisugárzása tiszteletet parancsolt. Olyan környezetbe cseppent, ahol bár volt művelődési igény, mégsem volt egységes népviselet, népszokás, ahol „a magyar szó, kultúra és életstílus szempontjából végvárnak tekinthető” – ahogy írja egy 1982-ben megjelent cikkében.¹⁶ Ő mégis megpróbálta fellenjézni a község kulturális életét, ennek érdekében különböző tevékenységeket szervezett. Megalapította a Ricercar zenekart, felnőttkórust hozott létre, *Ki mit tud?* vetélkedőt szervezett, fényképezett, tanított.

A Ricercar zenekar és a Himalája csúcsa

Hosszúmezői tevékenységei közül a legfontosabb talán a Ricercar zenekar megalapítása. Ez a zenekar hozta meg a várt sikert Zonda Attila számára, ugyanis ezzel a zenekarral sikerült belopni Hosszúmező nevét a központi sajtóba, a rádió és a televízió műsoraiba, mintegy tudtul adva és felhívva az emberek figyelmét, hogy itt vannak, itt élnek, itt dolgoznak. A zenekar létrejöttét két sikertelen próbálkozás előzte meg, Zonda lelkesedése azonban nem lankadt. Először 1973-ban alapított egy régizene együttest. Ezt a feleségével és egy máramaroszigeti zenetanár házaspárral hozta létre. Nagy lelkesedéssel vágtak neki, anyagot gyűjtöttek, hangszereltek, de a kezdeti lelkesedés alábbhagyott a szigeti házaspár részéről, kezdtek elmaradozni a próbák, aztán dugába dőlt az egész. Hiába keresett Máramarosszigeten partnert régizene együttes alakítására, nem talált társakat.¹⁷

1976-ban a máramaroszigeti fiatalokat kezdte klasszikus gitárra tanítani, és ezzel párhuzamosan titokban blokkoltatni is, kis zenekart alakítva a tanítványaival.¹⁸ Sokaknak nem tetszett Zonda Attila tevékenysége, azt mondták, hogy nincs szükség Máramarosszigeten a csörfuvolára, és ez nem is volt a tanterv része. De ő mégis önkéntesen,

zeneórákon kívül tanította a fiatalokat.¹⁹ Egyetlenegy évzáró ünnepségen léptek fel, majd objektív okok miatt a zenekar egy évre a megalakulása után felbomlott.²⁰

Mint már említettük, a harmadik nekirugaszkodás hozta meg a várt sikert, hiszen 1979-ben a hosszúmezői fiatalokból zenekart alapított. A zenekar neve *Ricercar* lett. Nem véletlen a névválasztás, hiszen a két kudarcba fulladt próbálkozás után, ezt a harmadik munkát csak kísérletezésnek tekintette. A *ricercar* olasz eredetű szó, kísérletet, és ugyanakkor egy reneszánsz zenei műfajt is jelöl.²¹

A kísérletből azonban siker lett, hiszen a hosszúmezői *Ricercar* zenekar 1981-ben megnyerte a *Megéneklünk, Románia!* nemzeti fesztivál országos I. díját. Akkor még nem, de 1982-ben nem kis erőfeszítés árán már sikerült eljutni a zenekarral a III. Csíkszeredai Régi-zene Fesztivál színpadára, ami mérhetetlen büszkeséggel és örömmel töltötte el a zenekar tagjait és Zonda tanár urat is. „Számunkra ez volt a Himalája csúcsa – ide eljutni. És ha nehezen is – de sikerült” – írja Zonda Attila.²²

Egykori diákja, Csurka Judit így emlékszik a *Ricercar* zenekarra és a tanár úr óráira: „Kellemes emlékeim vannak erről az időszakról. Engem az 5–8. osztályban tanított, és az órái nagyon jó hangulatban teltek.” Csurka Judit kiemeli, hogy Zonda Attila olyan ember volt, aki megkövetelte a fegyelmet, nem tűrte a hanyagságot sem, de viccelődni is szívesen viccelődött a gyermekekkel. A tananyagon kívül olyan fontos értékekre hívta fel tanítványai figyelmét, mint a nemzeti identitásuk fontossága. „Ő tanította meg, hogy soha ne szégyelljük azt, hogy magyarok vagyunk, és ő nem félt ezt elmondani abban az időben, amikor ezt sokan nem merték elmondani.”²³ Ebből is látszik, hogy Zonda tanár úr nemcsak a zenére és a zene tiszteletére, szeretetére nevelte diákjait, hanem az élet valódi értékeire is, olyan értékekre, amelyek példaként állhatnak minden nemzedék előtt.

Honnan származott a régizene iránti tisztelet? Miért pont ezt a zenét szerette volna megismertetni a fiatalokkal? Zonda Attila elmondása szerint a régizene iránti tiszteletet és rajongást még a marosvásárhelyi tanárképző főiskola alakította ki benne: „Évfolyamunknak Birtalan József vezetésével jó kamarakórusa volt. Itt szokott rá fülem és szívem a reneszánsz és barokk zene harmóniáira, a polifóniákra, arra a jellegzetes bájra, kecsességre, finomságra, eleganciára és egyúttal a gondolati és érzelmi mélységre, amely ebből a zenéből árad.”²⁴

A Ricercar zenekar az 1980-as években

Csurka Judit elmondása szerint nemcsak középkori műveket tanultak, hanem akkori slágereket is lekottázott a tanár úr. Volt ún. kívánságműsor, vagyis a gyermekek kérhettek különböző dalokat, amelyek akkor népszerűek voltak, ezeket is megtanulták, de ezek csak bemelegítésként szolgáltak a középkori művek gyakorlása előtt. Ilyenek voltak a *Nils Holgerson zenéje*, a *Homokóra*, az *Örömóda*. A középkori művek közül kiemeli a *Kájoni-kódexet*, a *Vietoris-kódexet*, a *Madrigált*. Ezeket a műveket nem egy, hanem négy szólamban adták elő.²⁵

A zenekar ruházata illeszkedett a zenéhez és ahhoz a korhoz, amelyet megélevenítték. Kántor Izabella hosszúmezői varrónő szívességből készítette el a ruhákat, amelyeket Péter Dezső formatervező rajzolt meg. Az anyag ára és a hangszerek 22 ezer akkori, 1989 előtti lejbe kerültek. Ebből a 22 ezer lejből 8000-et a művelődési otthon állt, a különbözetet a szülők állták.²⁶ A leányok bordó bársony, derékig szűk, puffos ujjú ruhát viseltek, hajukon pártaszerrű, gyöngyökkel kirakott fejdísz ékeskedett. A fiúkon piros harisnyanadrág volt, combközépig érő tunikával, amelyet derékban övvel fogtak le, válltól könyökig pedig fekete bársonyból készült puffos ujj volt. Zonda Attila pedig úgy nézett ki, mintha a történelem kódéből, az idő rengetegéből lépett volna elő. Térdharisnyát, fekete szűk térdnadrágot viselt, oldalt ezüst szálakból font térdrózsával, mellényinge belső varrásos díszítésű volt, fémgombokkal és széles csipkegallérral, amelyre fekete alapon

ezüst mintás palást borult. Fején pedig színes cikkekből varrt baretta volt.²⁷

Minden bizonnyal a *Ricercar* zenekar volt Zonda Attila hosszúmezői tevékenységének csúcspontja. Egyrészt azért, mert összefogta a település fiataljait, miközben a régizene tiszteletére, szeretetére tanította őket, másrészt pedig azért, mert ezzel a zenekarral sikerült bebizonyítani – Balassit idézve –, hogy a végvárokon is lehet vidékedni, „sőt- az ottani elszigeteltségben végzett nehezebb munka gyümölcse is edesebb talán, mintha ugyanezt máshol nagyvárosban jobb körülmények közt hozta volna létre az ember.”²⁸

A hosszúmezői felnőttkórus

A *Ricercar* zenekar mellett Zonda Attila felnőttkórust is alapított Hosszúmezőn. Ez nagy megvalósításnak számított abban az időszakban, mivel Hosszúmező közel fekszik Máramaroszigethez, és ez a tény nagyban nehezítette a pedagógusok munkáját és a helyi közművelődést is. Zonda Attilának mégis sikerült egybefognia nemcsak a jóhangú gyerekeket, hanem a felnőtteket is, és vegyeskört alakított belőlük. A kórustagok között ipari munkások, tanítók, tanárok egyaránt voltak. A fűvészgár dolgozói közül megemlíthetjük Bocskai Vilmost, Volcsánszki Sándort, Geschter Ferencet, Dănilă Ioant, Sáfár Attilát és Sáfár Kornélt. A felsorolás egyben a falu nemzetiségi arányait is jól szemlélteti. Annak ellenére, hogy a gyárban két váltásban dolgoztak az emberek, a próbákról soha

senki nem hiányzott, úgy osztották be idejüket, hogy mindig el tudtak menni a próbákra. A munkásokon kívül említésre méltó még Benedek Imréné, a községi tanács elnöknője, aki szintén soha nem marad el a próbákról.²⁹

A Ki mit tud? vetélkedő

Zonda Attila igazán sokoldalú személyiség volt. Amellett, hogy zenekart alapított gyermekek és felnőttek számára, helyi *Ki mit tud?* vetélkedőt is szervezett, amelyre 14 évestől 100 évesig bárki jelentkezhetett, aki elég bátornak érezte magát, hogy megmutassa tudását. A jelentkezők négy kategóriában versenyezhettek: voltak népdal-szólisták, népi hangszereken játszó szólisták, könnyűzene-szólisták és versmondók.³⁰ Három egymást követő vasárnapon voltak az elődöntők, amelyeken összesen nyolcvanötven vettek részt, ezek közül választották ki a továbbjutókat, akik a negyedik vasárnapon léptek fel. Ilyesmire nem igazán volt példa még Hosszúmezőn. Még a kolozsvári rádió munkatársai is eljöttek, és magnóra vették a zeneszámokat, majd ezeket műsorban sugározták.³¹

Zonda Attila egykori kollégái, Kósa Mária és Torjai Mária tanárnők kiemelik, hogy a jegyek árából befolyt összegből a nyerteseket különböző ajándékokkal jutalmazták, és fontosnak tartják azt is megemlíteni, hogy négy héten keresztül a faluban ez a rendezvény állt az érdeklődés középpontjában, mindig teltház volt ezeken az alkalmon.³² Az egész falu lelkesedéssel és izgalommal várta ezeket az alkalmakat, csupán a községháza falai közé nem hatolt el ez a lelkesedés, ugyanis Pénzes Sándor tanácselnököt hiába hívták meg a döntőre, nem ment el, pedig amit ez a vaskos és magabiztos székely fiatalember tett a faluban, arra mindenki odafigyelt.³³

Zenekabinet és fotószakkör

Zonda Attila egykori kollégáival, diákjaival, szomszédaival beszélgetve rádöbentünk, hogy a tanár úr rengeteg iskolán kívüli programot, tevékenységet szervezett a fiatalok számára, s mindemellett kiemelkedően dolgozott azon, hogy a településünk kulturális életét is fellendítse. Volt tanítványa és kollégája, Dembrovski Károly elmondása szerint Zonda Attila az iskolában zenekabinetet hozott létre, hangszigetelt falakkal voltak, és az egyik falra egy teljes zenetörténeti kiállítást is felfestettek, mindez

A Hosszúmezői Általános Iskola, itt tanított és tevékenykedett 18 éven keresztül Zonda Attila

akkortájt nagyon különleges ritkaságnak számított.³⁴

De Zonda Attila tevékenysége nemcsak a zenére korlátozódott, hanem fotószakkört is vezetett az iskolában. Ezt úgy oldotta meg, hogy a két iskola-épület közül az egyikben a tanári szoba ablakait elsötétítette, és az akkori módszerekkel és lehetőségekhez mérten tanította diákjait a fényképezés rejtelmeire.³⁵ Kósa Mária és Torjai Mária is kiemeli, hogy a gyermekek szívesen jártak erre a szakkörre, mivel közösen hívták elő a filmeket, és dolgozták ki a képeket, ami örömmel töltötte el a tanítványokat.³⁶

A népdal és a kocsma

Zonda Attila ember- és zeneszeretete mutatkozik meg egész munkásságában és az emberhez fűződő kapcsolatában. Miként kapcsolódik össze a népdal és a kocsma, arra nagyon jó példa a következő kis anekdota. Erről Beke György számol be a *Nemesek hadnagya Hosszúmezőn* című írásában. Eszerint Hosszúmezőn helyi folklór nincs, műdalokat szoktak énekelni, ami sértette Zonda Attila fülét. Egy alkalommal, amint a faluban sétált, meghallotta, hogy a kocsmában ilyen dalokat énekelnek, bement, és megállt a kocsma közepén, arra kérte az embereket, hogy énekeljenek egyet. A kocsmában ülők zavartan helyeseltek, majd megkérdezte őket, hogy ismerik-e a *Zavaros a Nyárád* című dalt. Nem ismerték. Erre Zonda Attila előre énekelte, a többiek pedig utána úgy, mintha kórust vezényelt volna. Amikor másnap arra sétált, kíváncsian fülelt, és a kocsmából már az általa tanított ének szállt ki.³⁷ Illett-e az ilyen fellépés, illet-e a kocsmában énekelnie egy tanárnak,

ki-ki döntse el legjobb belátása szerint, de az mindenesetre biztos, hogy Zonda Attilát ez a legkevésbé sem foglalkoztatta. Valószínűleg a konok székelysége vezette minden egyes cselekedetét, ő nem azt nézte hol, hanem, hogy mit tesz, és a tanításra, a népdalok szeretetének átadására ebben az esetben a kocsma bizonyult a legjobb helynek.

Bársonyszékek és hangulatok, avagy Zonda Attila és a rendszerváltás

Ahogy a történelem órákon tanultuk és a szüleinktől hallottuk, az 1989-es év változást hozott Romániában. Ez a változás nagyban érintette a közössége iránt mindenkor felelősséget érző és vállaló Zonda Attilát is. Az 1989-es eseményeket követően a politikai életben is tevékenyen részt vett. Karácsony első napján alapító tagja volt a máramarosszigeti RMDSZ-nek, majd ezt követően megszervezte a Gutinon túli szervezetet is, amelynek elnökévé választották. Tagja lett az RMDSZ Országos Ideiglenes Intézőbizottságának is, majd a nagyváradi kongresszuson beválasztották az országos vezetőségbe, ahol ügyvezető-szervező minőségben alelnöki hatáskört látott el, majd az RMDSZ országos kampányfőnökévé nevezték ki. Kongresszusi felszólalásában bizakodó volt, azt hangsúlyozta, hogy nem szabad elcsüggedni és elveszíteni a reményt egy jobb, igazibb és végre magyarul is kimondható demokratikus jövő iránt.³⁸

A nagybányai és máramarosszigeti területi szervezetek javaslatára 1990. május 20-tól 1992. október 16-ig a máramarosi magyarság képviselője volt Románia Parlamentjében. Mandátuma

idején az RMDSZ-frakció titkára volt, eleinte az oktatási szakbizottságban dolgozott, majd az RMDSZ központi sajtó- és propagandatevékenységének az irányításáért felelt. A Román Televízió politikai adásaiban pedig az RMDSZ politikai műsorát szerkesztette és vezette.³⁹

Ebben a két évben Zonda Attila a Bukaresti Rádió magyar adásának parlamenti tudósítója volt. Az országgyűlési szünetek kivételével minden pénteken jegyzetben számolt be az elmúlt hét parlamenti eseményeiről. Rovatának *Bársonyszékek és hangulatok* volt a címe, s országszerte nagy népszerűségnek és hallgatóságnak örvendett. Nemcsak a magyar választókhoz szóló pontos és hangulatos, időnként ironikus, vagy éppen hitet sugárzó tájékoztatások voltak ezek, hanem politikai-társadalmi kor-dokumentumok is egyben. Ezekből átfogó képet kaphatunk a román parlament 1990 és 1992 közötti tevékenységéről, valamint a romániai magyarság érdekvédelméről is.⁴⁰

A rendszerváltást követően tehát a politikai életben tevékenykedett, azonban nem felejtette el sem a hosszúmezőket, sem az itt eltöltött éveket. Dembrovski Károly erről azt mondja: „Emlékezetem szerint képviselőként még járt Hosszúmezőn, meglátogatott minket, beszélt a kollégákkal, elmondta, hogy milyen a pályafutása, milyen dolgokkal küszködik ott fent, Bukarestben, és egy kicsit lelket öntött belénk is, abban, hogy kitaratsunk magyar közönségként itt fent, a végváron.”⁴¹

Összegzés

Zonda Attila több volt, mint zenetanár. Székely konoksága nem hagyta nyugodni, éppen ezért mindent elkövetett annak érdekében, hogy egyrészt az iskola, másrészt pedig a falu kulturális életét fellendítse, azáltal, hogy a múlt és a jelen értékeit egybefogta. Nem egyszerű zenetanár volt ő a szó valódi értelmében, amilyenből nagyon sok van szerte a világon, hanem elsősorban pedagógus és ember volt, aki nemcsak a zene alapjaira, hanem az élet valódi értékeire is tanította diákjait.

Zonda Attila hosszúmezői emlékezete ma is él az emberekben. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy mintegy harminc év távlatából is mindenki szeretettel gondol vissza az óráira, a *Ricerca* zenekar próbáira, az általa szervezett tevékenységekre, programokra. Az iskola falain sokáig láthatók voltak a zenekar fellépéseiről készült fényképek,

fiókok mélyéről előkerültek rég elfeledett képek, ezek mind-mind arról tanúskodnak, hogy Zonda Attila igazi hétköznapi hős volt, akinek helyén volt a szíve és az esze, mert az igazság vállalását és a közember szolgálatát többre tartotta bármilyen parlamenti bársonyszéknél.

Nem egyszerű zenetanár volt, hanem elsősorban pedagógus és ember, aki nemcsak a zene alapjaira, hanem az élet valódi értékeire is tanította diákjait.

Zonda Attila élete és tevékenysége példakép lehet mindannyiunk számára. Itt vagyunk, élünk és dolgozunk, ez volt a célja, hogy ezt megtudja mindenki, és ez kellene legyen a mi célunk is, hogy az emberek tudtára adjuk: jöhetnek bármilyen idők, mi akkor is itt maradunk, megmaradunk. Ha akkor, a kommunizmus időszakában voltak ilyen bátor emberek, akik tenni akartak, és tettek is a kultúráért, a magyarságért, akkor napjainkban mi miért hátrálnánk meg? Szégyenszemre miért olvadunk be? Ébredj, Hosszúmező népe! Újabb Zonda Attilára van szükség, hogy felnyissa a szemünket, hogy ne csak nézzük, hanem lássuk is a körülöttünk lévő világot.

Felhasznált irodalom:

- Beke György: *Boltívek teherbírása. Barangolások Máramaros és Szatmár megyében*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.
- Dembrovski Manuela–Dembrovski Carol (szerk.): *Hosszúmező monográfiája*, Aska Grafika, Máramarossziget, 2008, 9. o.
- Interjú Csurka Judit német–vallás szakos tanárral, *Hosszúmező*, 2019. március 22.
- Interjú Dembrovski Károly matematika–fizika szakos tanárral, a hosszúmezői általános iskola igazgatójával, *Hosszúmező*, 2019. május 10.
- Interjú Kósa Mária nyugalmazott biológia szakos és Torjai Mária nyugalmazott fizika–kémia szakos tanárokkal, *Hosszúmező*, 2019. április 15.
- Vasile Timur Chiș: *Câmpulung la Tisa*, Máramarossziget, 2015.
- Zonda Attila: *Bársonyszékek és hangulatok*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.
- Zonda Attila: Tiszahosszúmező üzenete. In: *Művelődés*, XXXV. évfolyam, Bukarest, 1982.

Az írás szerzői a hosszúmezői általános iskola 8. osztályos diákjai voltak 2019-ben. Vezetőjük: Jankó Ingrid Blanka magyar–német szakos tanár.

Jegyzetek

- Dembrovski Manuela–Dembrovski Carol (szerk.): *Hosszúmező monográfiája*, Aska Grafika, Máramarossziget, 2008, 9. o.
- Uo.
- Uo.
- Uo., 10. o.
- Uo.
- Uo.
- Uo., 12. o.
- Vasile Timur Chiș: *Câmpulung la Tisa*, Máramarossziget, 2015, 5. o.
- Uo.
- Dembrovski Manuela–Dembrovski Carol i. m., 13. o.
- Zonda Attila: *Bársonyszékek és hangulatok*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998., 277. o. (A továbbiakban: Zonda, 1998)
- Uo. 278–279. o.
- Uo., 279. o.
- Uo., 279. o.
- Beke György: *Boltívek teherbírása. Barangolások Máramaros és Szatmár megyében*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983., 197. o.
- Zonda Attila: Tiszahosszúmező üzenete, *Művelődés*, XXXV. évfolyam, 9. szám, 1982. szeptember, 6–7. o. Bukarest. (A továbbiakban Zonda, 1982)
- Uo.
- Uo.
- Beke i. m., 199. o.
- Zonda, 1982, 6. o.
- Uo., 6–7. o.
- Uo., 6. o.
- Interjú Csurka Judit német–vallás szakos tanárral, *Hosszúmező*, 2019. március 22.
- Zonda 1982, 6. o.
- Interjú Csurka Judit német–vallás szakos tanárral, *Hosszúmező*, 2019. március 22.
- Beke, i. m., 200. o.
- Beke, i. m., 197. o.
- Zonda, 1982, 7. o.
- Beke, i. m., 201–202. o.
- Uo., 198. o.
- Uo.
- Interjú Kósa Mária ny. biológia és Torjai Mária ny. fizika–kémia szakos tanárokkal, *Hosszúmező*, 2019. április 15.
- Beke, i. m., 198. o.
- Interjú Dembrovski Károly matematika–fizika szakos tanárral, a hosszúmezői általános iskola igazgatójával, *Hosszúmező*, 2019. május 10.
- Uo.
- Interjú Kósa Mária ny. biológia és Torjai Mária ny. fizika–kémia szakos tanárokkal, *Hosszúmező*, 2019. április 15.
- Beke, i. m., 198. o.
- Uo., 203. o.
- Zonda Attila, 1998, 278. o.
- Uo., 278–279. o.
- Uo., 279. o.
- Interjú Dembrovski Károly matematika–fizika szakos tanárral, a hosszúmezői általános iskola igazgatójával, *Hosszúmező*, 2019. május 10.

Kovács Pali Ferenc |

A kalotaszegi bútorfestésről (1.)

Kicsit hamiskásan szoktam mondani mások csodálkozására, hogy hát kérem, én beleszülettem a kalotaszegi bútorfestésbe. Hogy lehet ez? Mert az úgy volt, hogy a régi házunkban nekünk csak egy szobánk volt, ebben laktunk négyen. Ez a szoba volt a konyha, a hálószoza, a tisztaszoba, mindig, ami kellett. A szüleim ágya előtt és az ágy végében állt egy-egy tulipános láda. A szüleim elmondása szerint a bábaasszony a tulipános ládára tette a pléh fürösztő teknőt, és engem abba pottyantott bele. Tehát tulipános ládán kezdtem a pályafutásomat, éktelen üvöltéssel. Abban a pici szobában jól megfértünk négyen. A tulipános ládák meg nem zavartak, hiszen azok voltak a szoba ékes darabjai.

Felcseperedvén, a nyakamba akasztották a palatáblával a csíkos iskolás tarisznyát, s útnak indítottak. Harmadik vagy negyedik osztályig érkeztem el, amikor megkaptam az első vízfestéket. Nyomban ki is próbáltam. Vártam, hogy a remekművemtől mindenki hangos ovációban tör ki, vagy legalább elájulnak. Nem ez történt. Kézzel-lábbal próbálták nekem megmagyarázni, hogy papír és festékpocsékolás volt, mert a festményem pacsmagolás, semmire sem jó. Még a nagyapám is nemtetszését fejezte ki. Erre leültettek a tulipános láda elé, s mondták: „Ezt nézd meg, ezeket a virágokat rajzold le, ferd kil!” Nézttem én a ládát, előlről, hátulról, oldalról. De az a fránya ceruza s az ecset nem engedelmeskedett, sehogy sem sikerült a tulipános láda virágait lerajzolni. Erre rázendítettem az éktelen sírásra, még a nagyapám vigasztalása sem enyhítette bánatomat, a büszkeségemen esett csorbát. Ettől kezdve gyűlöltem a tulipános ládákat. Ekkor apám leült az asztalhoz, vette a vízfestéket, s a rajzfüzetembe lefestett egy ládakazettát: „Na, látod, így kell csinálni!” Több szó nem esett róla.

Az idő telt, én is elhittem annak a rendszernek, hogy szabadulni kell

attól, ami régi és falusi. Futni akartam a falutól, mint annyian mások. Amíg nem találkoztam Kolozsváron Dobai Gyula magyartanárommal, a Brassai Sámuel Líceumban, valamint Senkálsky Endre és Bereczky Júlia művészekkel a Népművészeti Iskolában, akiktől egy életre szóló útravalót kaptam. A magam kárán kezdtem megtanulni a sáfarkodást ezzel az útravalóval. Idővel apám új házat épített, s itt az egyik szobát falusi bútorral rendeztük be. A család valamelyik tagja kitalálta, hogy a festetlen bútorokat ki kellene pingálni.

1979-et írtunk, amikor édesapám az egy szál kontyos székünknek párat készített. Biztattak, fogjak hozzá a bútorpingáláshoz, hiszen Kolozsváron, az Arta Jucăriilor-nál, a kisipari szövetséghez, ahol dolgoztam, karácsonyfagömböket festettünk. „Benne vagy te a díszítésben, egész nap ecset van a kezdedben” – mondták.

Félve fogtam hozzá a bútor „cifrálásához”, ahogy a falunkban mondják. Nézdégttem a régi ládákat, a székeket, és mind jobban kezdett érdekelni. Valami belülről mindig azt mondta, igyekezz, a tiéd legyen szebb, mint a másé. Így aztán, mielőtt hozzáfogtam volna festeni, előbb a szomszédoknál, a rokonságnál kezdtem rajzolgatni a ládák, a szekrények mintáit. A padlásokra is felmáztam, keresve az újabb mintákat. „A kazetták közepére húzol egy szárat, a tetejébe hullótulipántot teszel. Utána rózsát, szegfűt, gyöngyvirágot festel, ahogy neked tetszik. Csak a hullótulipánttal kezdjed!” Ennyi volt az apám tanítása, sem előtte, sem utána többet nem mondott. Édesanyám volt az, aki kritizálta a munkámat, és az apám csitította: »Jó az, jól van úgy, szép az«! Előbb magunknak festettem, majd a rokonoknak, a szomszédoknak egy-egy ládát, széket, amire éppen szükségük volt. Ahogy telt az idő, egyre jobban érlelődött bennem, hogy nekem

... apám leült az asztalhoz, vette a vízfestéket, s a rajzfüzetembe lefestett egy ládakazettát: „Na, látod, így kell csinálni!” Több szó nem esett róla.

1928-ban készült mákófalvi ágybütű. László Miklós felvétele

kell megfesteni a legszebb tulipános ládát. Érdeklődésem középpontjába került a bútorfestés.

Már nem elégedtem meg régi ládák mintáinak rajzolásával, szakirodalom után érdeklődtem. Sárdi Mihály barátomtól ajándékba kaptam Malonyai Dezső *A magyar nép művészete* első kötetét, amely Kalotaszegről szól. Pár oldalt találtam a bútorfestésről. Többet akartam tudni. Valahol hallottam, hogy Kós Károly írt egy könyvet a kalotaszegi bútorfestésről. Magyarországon élő barátaimat riasztottam, érdeklődjenek, szerezzék meg a könyvet. Jöttek a válaszlevelek, senki sem ismeri. Ekkor döbbsentem rá, hogy Kós Károly fia, dr. Kós Károly itt él Kolozsváron, s ő bizonyára tud az apja könyveiről. Sikertől nyomára akadnom, felhívtam telefonon, hogy fogadna-e. „Nem vagyok miniszter, nincs fogadóóráim, de ha tudok, nagyon szívesen segítek” – mondta. Fogadtam. Amikor elmondtam, hogy honnan vagyok, a kalotaszegi bútorfestés érdekel, s úgy hallottam, hogy az édesapja a kalotaszegi bútorfestésről írt egy könyvet, elkomorodott. „Az apámról sok mindent összevissza írtak. Sose foglalkozott a kalotaszegi bútorfestéssel. Ő építésmérnök volt, s azt nagyon jól csinálta.” Ettől kezdve minden másról

beszélt, csak a bútorfestésről nem, bármennyire irányítottam a beszélgetés fonalát a bútorfestésre, mindig kitért előle. Beszélgetésünk zárásaként azt mondta: „Miért jött hozzám? Én kellett volna, hogy magához menjek, hiszen Mákófalván bútorfestő iskola működött. Nekem kellene kérdeznem erről! A kalotaszegi bútorfestés monográfiáját nem írta meg senki. Nem is lehet, mert nem egyszerű.”

**„Miért jött hozzám?
Én kellett volna, hogy
magához menjek, hiszen
Mákófalván bútorfestő
iskola működött.”**

Elváltunk, de a dac nem engedett nyugodni. Ha eddig nem írta meg senki a kalotaszegi bútorfestés monográfiáját, akkor azt nekem kell megírni, hiszen itt élek a tulipános ládák világában. Ekkor fogalmazódott meg bennem, hogy személyesen járok utána a kalotaszegi bútorfestésnek.

Lelkes segítőtársakra találtam a nejem, Mánya Andrea és jó barátunk, Jablonovszky Elemér személyében, aki

fényképezőgéppel kísért el Kalotaszeg falvaiba gyűjtőmunkára. Jártuk a falvakat, rajzoltunk, fényképeztünk, jegyzeteltünk. Jártunk Inaktelkén, Nádadarócon, Bogártelkén, Magyarvistában, Nyárszón, Sztánán, Zsobokon, Kispetriben, Valkón, Magyargyerőmonostoron, Mérában, Türebén, Körösfőn, Kalotaszentkirályon, Nagykapuson. A későbbi gyűjtőmunkába bekapcsolódtak Vas Géza és László Miklós fényképészek. Mindezeknek az embereknek köszönöm, hogy segítségemre voltak.

Időközben a sors összehozott K. Csilléry Klárával, akit a háta mögött „a ládák Atyaistenének” neveztek. Segítségét kaptam tőle, s figyelmem a bútorfestés írott anyaga felé fordult. Így mertem, merek beszélni, mint autodidakta a bútorfestéstől.

A magyarvistai madaram

Bogártelkén Fekete Marcikó Kati (74 házszám), akit másképpen csak Kádár Katinak hívnak, mondta el, hogy: „Ha jól emlékszem, egy ruhakötésben láttam a pávát, nagyon megtetszett, úgy festetem a padra”. Inaktelkén is kedvelik, de hát két festő sem festi egyformára. Idővel megbarátkoztam az Inaktelkén és a Bogártelkén látott pávamotívummal. Sokáig játszottam a gondolattal, míg végül magam is megfestettem. Az én pávám másképp néz ki, mint amiket láttam. A farktollába egy-egy tulipántot raktam, a többi díszítést magam találtam ki. Hasamra ütöttem, s azt mondtam: Mától kezdve te kalotaszegi páva vagy!

A madár motívumokat nagyon kedvelem. Ilyen a Magyarvistából származó alvó madár. Sokan azt hiszik, hogy egy szívet tart a szájában, de nem. Amikor alszik, minden madár a szárnya alá dugja fejét. De hogyan fedeztem fel ezt a madarat? Az egyik nagynéném Vistába ment férjhez. Még kicsi gyermek voltam, hogy a Jetti néni hazajött. Meghalt a férje, vagy elvált, nem tudom. Nagynéném halála után örököltünk tőle egy padlást. Mivel apámnak volt még egy fiútestvére, a padlást kettévágták, úgy osztották el. Akkor már divat volt, hogy a régi bútorokat egyszínűre kell festeni. Így ezt a ládát is lefestették egyszínűre. Amikor már kezdett érdekelni a bútorfestés, megfigyeltem, hogy ha besüt a nap a szobába, a fél padlástán nagyon jól látszik a minták körvonala. Lerajzoltam, de nem tudtam, milyenre színezzem ki. Sárgába, zöldbe festettem meg, de nem

szerettem. A végén piros lett zöld vonalakkal és fehér pöttyökkel. Néhány év múlva Kolozsváron a Röser-féle könyvesboltban láttam egy padot, amin hasonló madárka volt, pont úgy volt kiszínezve, ahogy én elgondoltam. Röser úr elmondta, hogy a ládát a szülei vették, de nem tudja, hogy Vistából vagy Mákóból vásárolták-e. Csodálatos volt a ráérzésem. Azóta több vistai bútoron láttam ehhez hasonló madárkákat. Néha, ha valahol látok egy madármotívumot, szívesen átültetem, bekomponálom a saját munkámba. Fél füllel hallottam valakitől: „Ezek a Pali Feri madarai”.

Inaktelki és nádasaróci bútorfestők

Inaktelkén emlékeznek a hajdani bútorfestőre. Ilyen volt Rebi János, Varga Gyula, Fábián János. Az *Igazság* 1981. január 8-i számában Miklósi Sikes Csaba *Bútorfestés a kalotaszegi Inaktelkén* címmel írt, két búturfestőt említve: az akkor 41 éves Simon Jánost és a 64 éves Fazekas Nagy Jancsi Jánost. A cikkíró megjegyezte, hogy Fazekas Nagy Jancsi János (sz. 1916. november 3.) elmondta: már nem úgy festik a bútort, mint régen. Régen soványabb volt a festés, ma gazdagabb, a levelek szélesebbek, a kazetta szélét futórózsával szegélyezi;

ezek a rózsák pedig sablonnal készülnek, hogy a családból bárki be tudjon segíteni.

Fazekas Nagy János Katalin (szül. 1960) a festést az apósától tanulta, saját bútort megfestette, azóta is fest. Gál Bandi Katinál láttuk, hogy a szekrényt még Rebi János, a ládát Varga János, a többi bútort Simon János festette. Tárkányi János (71. szám), aki Mákófalván tanult, a szekrényére olyan ovális megoldásokat festett, amilyen senki másnak nincs. Gergely Istvánéknál (Piher Pistiéknél) láttunk egy 1928-ból való szekrényt, érdekes festéssel. Balázs Kati (27. szám, sz. 1955) saját bútort festette meg, fehér alapon sárga kazettákkal. A mintákat Mákóban, Vistában látta, „legyen olyan, ami másnak nincs” – mondta, azért nem festett tulipánokat. Így csak rózsák, szegfű, páva, búbos banka került a bútorra. Ma már annyira terjednek az új minták egyes magánfestők révén, hogy a kalotaszegi tulipános ládán sokszor egy szál tulipán sincs. Inaktelke és Mákófalva ebben vezet. A sablonnal készült pántlikás rózsák terjedése virágzik.

Nádasarócon nagy festő hírében áll Varga Kati (Malmos). Gyermekkorától fest, az édesapjától tanulta, aki asztalos és bútorfestő volt. Az anyja is segített festeni. Malmos Kati festései Petriben, Sztánán, Zsobokon és még Szentkirályon is megtalálhatók. Tulipánjai jellegzetesen ötszirmúak, karcsúak. Rózsái

hol pirosak, hol zöldek. A nyolcvanas évek elején ő is áttért a sablonrózsára, pántlikás mintára.

Míg Malmos Kati csak fehér alapra dolgozik, addig Albert Albertéknál (12. sz.) a bútort, amelyet még Jakab Malmos Kati, az édesanyja festett, kék alapúra készíttette. Itt találtunk egy 1951-ből származó padládát. A fogas vagy tálas 1898-ban készült, rajta a mákói jellegzetes hulló tulipán.

Feltétlenül szót kell ejteni a bogártelki festődinasztiáról, ahol már a dédapa is asztalos volt, és bútort festett. Fekete Pali Pista János (1–2. sz., sz. 1888) Mákófalvára járt tanulni Csákányékhoz. A fia (sz. 1911), aki szintén örökölte a mesterséget, ugyanazon a néven szerepel. A dédapjától maradt a kaszten barna alapú, kék rózsákkal, barna kazettával, cinóber vörössel festve, mákói mintákat használva. Régi, inkább Bogártelkén és Darócon használt minták is láthatók, mint a lóhererózsák, a magyaros tulipán. Érdekes a borzos rózsák, vagy gránátalma. Fekete Pali Pista János, aki idővel fél kezére megsérült, több régi mintát elhagyott. A bútorfestést tőle az unokamenye, Fekete Kovács Pál Anna (sz. 1956), más néven Udvari Kisó örökölte. Bogártelkén még Fekete Marcikó Kati (74. sz.) festett 1970-től, munkáiban a sablonrózsát részesítve előnyben.

(Folytatjuk)

31. alkalommal is megszervezik a Szent László-napi kórustalálkozót

A Tordaszentlászlói Thamó Gyula Közművelődési Egyesület 31. alkalommal is megszervezi a Szent László-napi kórustalálkozót 2020. június 27-én, szombaton, a tordaszentlászlói Művelődési Házban. Az írásos jelentkezést 2020. május 25-ig várják a következő címre:

Szőke Zoltán programvezető, RO 407505, Tordaszentlászló (Săvădisla), Szőlő utca 144. sz., Kolozs megye (Jud. Cluj)
 telefonszám: +40264 374120
 e-mail-cím: szoke.ersok@gmail.com

A külhoniakat és anyaországiakat, továbbá akik egy vagy több napot szeretnének itt tölteni, a faluturizmus keretében fizetővendégként tudják fogadni. Amennyiben élnének ezzel a lehetőséggel, vegyék fel a kapcsolatot a szervezőkkel a boldizsarzeyk@yahoo.com e-mail-címen vagy a +40264 374 001-es telefonszámon. A szervezők kérik: a jelentkezési lapon pontosan közöljék a kórus teljes nevét, nemét, címét, létszámát, a kórusművek címét és szerzőjét, a karvezető nevét. Akik először vesznek részt a találkozón, jelentkezési lapjukhoz csatolják kórusuk összefoglaló, rövid történetét is az archívum számára.

A közös éneklésre kijelölt kórusművek:

Kodály Zoltán: *A Magyarokhoz*
 Bárdos Lajos: *Erkel szózata*

A kórusműveket a Templomkertben, Szent László szobra körül éneklük közösen a kórusok. A szervezők felkérjük a találkozóra benevező kórusokat, hogy műsoruk ne haladjon meg a 10-12 perccel, továbbá lehetőség szerint minden kórus műsora tartalmazzon legalább egy Kodály Zoltán-művet. A hangverseny után közös ebéd várja a jelentkezőket, majd a karvezetők megbeszélése következik.

*

Kedves Dalostestvérek! Jeligenk továbbra is: nyelvében és szokásaiban él, dalaiban és művészetében érez a nemzet.

A szervezőbizottság nevében: Boldizsár Zeyk Zoltán, a Thamó Gyula Közművelődési Egyesület elnöke, Tamás Gebe András polgármester, Szőke Zoltán, az EMKE Tordaszentlászlói Fiókszervezetének elnöke, Tóth Guttman Emese, a Romániai Magyar Dalosszövetség elnöke, Laczi Enikő, a Művelődési Ház igazgatója, Boldizsár Zeyk Imre helytörténész, szervező.

